PILIŲ GRIOVĖJAS

Dainius RAZAUSKAS

Straipsnis priklauso plačiai sutvėrimo-ištvėrimo temai, nagrinėjamai kelių pastarųjų metų autoriaus darbuose. Jau išnagrinėti plačiai paplitę mitiniai vaizdiniai apie akmeniu, uola tėkmę užtvenkusį velnią ir uolą nuvertusį, perskėlusį, tėkmę paleidusį lietis Perkūną. Nesyk pažymėta, jog užtvenkta ir išlaisvinta (sutverta ir ištverta) versmė neturi būti suprantama siaurai pažodžiui – tai daugelį įvairių išplėstinių bei perkeltinių prasmių apimantis „abstraktus“ vaizdinys. Jį gali atstoti uoloje (uolos oloje) paslėptas ir atrastas lobis; taip pat gyvuliai, tradiciniam ūkininkui atstojantys lobį, kurių uždarymas žiemai į tvartą („uolą“) atitinka žiemą ledo sukaustytą („uola“ užtvenktą) tėkmę, o išginimas iš tvarto („uolos“) į ganyklas pavasarį – Perkūno iš uolos paleistą lietis tėkmę; taip pat po sustingusia žemės „uola“ žiemą įkalinta augalija, pavasarį, Perkūnui „atidarius“ žemę, paleista laisvėn, ir t. t.

Šiame straipsnyje nagrinėjamas dar vienas konkretus atvejis – Perkūno griaunamos pilys. Pirmiausia parodoma būdingas pilies ir uolos panašumas, kartais tiesiog tapatumas; paskui aptariamas archajiškiausias šios temos pavyzdys – pilis, miestus griaunantis vedų Indra, taip pat hipotezė šį motyvą esant kilusį iš istorinių įvykių, įsibrovėliams senovės arijams sugriovus Indo slėnio civilizacijos miestus; toliau, pateikus pakankamai atitinkamų lietuvių bei latvių mitologijos pavyzdžių, įrodoma, kad motyvas yra neabejotinai mitinės kilmės – tiesiogiai susijęs su velnio statomomis ir Perkūno griaunamomis uolų krūsnimis („pilimis“), ir tik paskui galėjo būti pritaikytas istoriniams įvykiams, kaip kad lietuvių bei latvių kvaziistoriniuose padavimuose. (Autorius šiuo klausimu jau yra rašęs, tačiau čia jis pateiktas visai kitame kontekste.) Pabaigoje dar aptariama būdinga Perkūno savybė griauti, su ja susijęs „griūvančio dangaus“ vaizdinys ir griovimo bei griūties galimas teigiamas vertinimas dvasinėje tradicijoje.

Nelietuviška asmenvardžių rašyba atskiru sąrašu pateikta gale.

Reikšminiai žodžiai: vedų Indros epitetas puraṁdará ‘pilių griovėjas’; Perkūno griaunamos (velnio) pilys; Perkūnas „griauna“; griovimas bei griūtis mitologijoje; vedų, baltų ir lyginamoji mitologija.

Įspūdinga Lietuvos ir aplinkinių kraštų pilių ypatybė – akmenų pylimai ir akmenimis grįsti šlaitai. Pasak archeologo Gintauto Zabielos, piliakalnių „pylimų šlaitai buvo statūs. Matuojant geriau išlikusias tokių pylimų dalis, matyti, kad jie buvo 50–70 laipsnių statumo. Moliniai pylimai galėjo būti tokie statūs be jokių išorės sutvirtinimų, o iš biresnės žemės supiltiems pylimams šlaitus reikėjo papildomai tvirtinti. Dažniausiai tvirtinta akmenimis. Jais grįsti išoriniai, iš priemolio ar panašios žemės pilti pylimų šlaitai“, be to: „Kai kada šlaitai kaip ir pylimai būdavo grįsti akmenimis.“[1] Keli G. Zabielos pateikti Lietuvos pilių su akmenų pylimais pavyzdžiai: „Žymiausia iš jų yra Auksūdžio (Kretingos r.) Kūlių Pilalė. Tai ovalo formos pailga rytų–vakarų krypties 68 x 49 m dydžio aikštelė, iš visų pusių apjuosta 4–5 m pločio, iki 0,8 m aukščio akmenų pylimu. <...> Bent keliuose vakarų Lietuvos piliakalnių pylimuose aptikta gana ryškių iš akmenų krautų pylimų liekanų. Paprastai tai ankstyviausieji pylimų sluoksniai. Impilties piliakalnyje iš akmenų sukrautas 2,5 m pločio ties pagrindu ir 1,5 m aukščio pylimas. Mosėdžio piliakalnyje suardyto vėlyvesnio pylimo pagrinde rastos 2,35 m pločio iš akmenų krauto pylimo liekanos. Panašūs įtvirtinimai aptikti Gintarų bei Šakalių piliakalnių pylimų pagrinduose. Visi šie piliakalniai įrengti lygiose ar mažai kalvotose vietose, savo dydžiais artimi Auksūdžio ir Arslos piliakalniams. Jų akmeniniai pylimai pagal stratigrafiją datuojami I tūkstantmečio pirmąja puse. <...> Tam tikrų paralelių akmenų-medžio Lietuvos pajūrio įtvirtinimams randame kitoje Baltijos pusėje. <...> Panašių pylimų randama ir pietvakarių Švedijoje. Ankstyvų, I tūkstantmečiu pr. Kr. datuojamų akmeninių pylimų yra ir Baltijos jūros salose – Gotlande (Gotemshamaras), Saremoje (Asva). Akmenys plačiai naudoti ir ankstyvųjų Latvijos piliakalnių įtvirtinimams.“[2]

Taigi pilys atrodė kaip iškilusios aukštai virš apylinkių milžiniškos akmenų krūsnys, esmiškai akmeniniai kalnai, uolos.

Kitąsyk tai mena ir jų pavadinimai: „Vienas iš sistemingai 1959–1964 m. E[valdo] Mugurevičiaus tyrinėtų piliakalnių yra Uolinkalnis šiauriniame Dauguvos krante, Pliavinių r. Tai pats didžiausias Latvijos piliakalnis <...>. Ankstyviausiu

1 Zabiela 1995: 89–91, 98.

2 Zabiela 1995: 39–40.

laikotarpiu piliakalnį saugojo dviejų lygiagrečių eilių palisadas. XI a. pradžioje gynybos sistema dar sustiprinta akmenų pylimu“, taip pilį paverčiant tikra uola; be to, „vienas iš sėliams skiriamų piliakalnių, naudotas nuo III iki XI a., yra Luokstenė. Jis stūkso ant 10 m aukščio dolomito uolos prie Dauguvos, kur įteka Luokstenės upelis“[3]. Pasak latvių archeologo Janio Grauduonio, „Latvijoje seniausią gynybinę sistemą Dievukalnio įtvirtintoje gyvenvietėje <...> (I tūkstantmetis pr. m. e.) sudarė pylimas (aukštis 1 m) su aptvaru viršūnėje, kurio išorinė pusė buvo apdėta dideliais rieduliais. <...>. Dievukalnio, Vinakalnio ir Kivutkalnio išoriniai pylimų šlaitai buvo apdėti akmenimis. Akmenų krūsnys Dievukalnyje ir Kivutkalnyje siekė apie 2 m. aukščio, o Vinakalnyje – netgi 4 m.“[4] Ir tokios pilių gynybinės sistemos „vyravo ligi pat pasirodant jau visai kito tipo įtvirtinimams – akmeninėms tvirtovėms“[5].

Prisimintina šia proga, kad ir pats pilies pylimą žymintis la. žodis *valnis* (antai: *Lai pilij neuzbruktu ienaidnieki, ķēniņš licis*), kaip mums jau žinoma, yra bendrašaknis su lie. *uola*[6]. O vienos latvių pasakos herojus broliui sako: „Tai gerai, broli! Jeigu tokį žirgą ir tokius padėjėjus turi, tai slibiną nugalėsim! Jis gyvena tvirtoje uolos pilyje.“[7]

Juolab pilys priminė uolas tuos kraštuose, kur jos statytos tiesiog ant natūralių uolų. Antai skandinavų sagoje: „Ant tos uolos stovėjo didžiausia pilis.“[8] Užtat germanų bei romanų kraštuose pilis ir uola neretai žymimos tais pačiais arba artimai giminiškais žodžiais, pavyzdžiui, ang. *rock*, vid. ang. *rocke*, *rokke* ‘uola’, perimtas iš sen. pranc. *roke*, *rocque* ‘pilis ant uolos’; ir tos pačios šaknies italų *roccia* ‘uola’ bei *rocca* ‘aukšta pilis’[9]. Taip pat vokiečių *Berg* ‘kalnas’ ir tos pat šaknies *Burg* ‘pilis, miestas’ pirmine reikšme ‘gynybai įtvirtinta viršukalnė’[10].

Iškalbinga ir tai, „kaip vedų poetai vaizdavosi pilį. Matyt, – patikina mus vedologė Tatjana Jelizarenkova, – labai panašiai į kalną: neįveikiama tvirtybė iš išorės, slepianti svarbų arijams turinį viduje. <...> Štai čia ir galėjo įvykti sumaišymas, pilį apibūdinant kalno terminais, tarsi tai būtų Valos mitas, arba, atvirkščiai, kalną – kaip tvirtovę. <...> Šiuo atveju vienas mitas nusakomas kito frazeologija, o tai byloja apie šių dviejų mitologemų suartėjimą“, pavyzdžiui, „Rigvedoje“ (VIII.6.23): „Mums, Indra, didį siekį nelyg pilį (*púraṁ ná*) pralaužk, gausią karvių (*gómatīm*)“, nors „epitetas *gómat* būdingas Valos olai, vaizduojamai kaip karvių pilnas gardas“; arba štai (VIII.32.5): „Su karvėmis, ašviais gardą, girtas nuo somos, / lyg pilį (*púraṁ ná*), galiūne, pralaužk“; juolab kad pilys pavadinamos „akmeninėmis“, kaip antai IV.30.20: „Šimtą akmeninių pilių (*aśmanmáyīnām purā́m*) Indra sutriuškino“[11].

Čia turimas omenyje mūsų jau aptartas bei išaiškintas[12] vedų Indros žygdarbis – iš pradaužtos uolos išlaisvintos, paleistos kaimenės, kai uola, savo ruožtu, gali būti suvokiama kaip akmeninis gyvulių aptvaras.

Dar pora pavyzdžių, kuriuose gretinami ar net tapatinami atitinkami Indros žygdarbiai. II.15.8 apie Indrą: „Pradaužė valą, Angirų giriamas, uolos tvirtoves (*párvatasya dṛṁhitā́ny*) triuškino, / pašalino [jų] pylimus dirbtinius“; X.89.7: „Nudobė Vritrą kaip kirvis medį, pralaužė pilį (*rurója púro*) kaip kad prarausė upes, / perskėlė kalną (*bibhéda girím̐*) kaip naują puodynę, karves Indra išvarė su sąjungininkais“. Ir pan.

Tokiu atveju *uola* ir *pilis* atsiduria to paties mito terpėje ir gali būti sukeičiamos kaip to paties mitinio vaizdinio atmainos, savo ruožtu uolą suskaldęs, sudaužęs, sutriuškinęs griausmavaldis virsta pilių griovėju.

***

„Rigvedoje“ bent 9 kartus paminėtas Indros epitetas *puraṁdará* – sudurtinis žodis, sudarytas iš daiktavardžio *púr*, *púra* ‘pilis’ galininko linksnyje ir dalyvio *dará* nuo veiksmažodžio *dṛṇā́ti* (III a. vns.), šaknies *dar-* / *dṛ-* ‘(su)sprogdinti, (per)plėšti, (su)draskyti, (pra)laužti, (su)daužyti, (su)skaldyti, (su)griauti, (su)triuškinti’ ir panašiai[13]: I.102.7; 109.8; II.20.7; III.54.15; V.30.11; VIII.1.7, 8; 61.8, 10. Taigi griausmavaldis Indra būdingai pavadinamas „pilių pralaužėju, daužytoju, triuškintoju, griovėju“ arba tiesiog „piliadaužiu“, „piliagrioviu“.

Abu sudurtinio žodžio dėmenys neretai pavartojami ir atskirai:

3 Gimbutienė 1985: 120–121, 122.

4 Граудонис 1985: 135–136, žr. 137, pav. 4.

5 Граудонис 1985: 136–138 (su įspūdinga tokio išgrįsto šlaito likučių Latvijos Vynakalnio piliakalnyje nuotrauka).

6 Razauskas 2023b: 17–18.

7 LaPDŽ: 251.

8 Demeter 1993: 59.

9 Buck 1949: 51, Nr. 1.44.2; Klein 2003: 641.

10 Buck 1949: 1308, Nr. 19.15.4; Pfeifer 2004: 184–185; Kluge 1999: 145; PkIEW: 141.

11 Елизаренкова 1999: 203–204, 206, 214.

12 Razauskas 2026a: 15–18.

13 Žr. atitinkamai Monier-Williams 1899: 635–636; MrhKEWA II: 327; MrhEWA II: 145 ir Monier-Williams 1899: 470, 492; MrhKEWA II: 21, 59; MrhEWA I: 701–703; papildomai žr. Елизаренкова 1999: 209–212.

I.61.5: „...didvyrį, mėgstantį apdovanoti, jeib pagerbtume, pilių (*purā́ṁ*) šlovingą apdainuotąjį griovėją (*darmā́ṇam*)“;
I.63.7: „tu iš tiesų, Indra, septynias kaudamasis pilis (*púro*), žaibasvaidi, Purukutsai pralaužei (*dardaḥ*)“;
I.174.2: „numalšinai gentis, Indra, piktažodžiaujančias, kai septynias pilis (*púraḥ*) rudenines, (jų) prieglobstį, sukūlei (*dárt*)“;
VI.20.3 poetas kriepiasi į Indrą kaip į „visų pilių griovėją“ (*víśvāsāṁ... purā́ṁ dartnúm*);
VI.20.7: „Pipraus [demono vardas], tarsi angis virslaus, tvirtas pilis (*púro*), žaibasvaidy, savo galia sutriuškinai (*dardaḥ*)“;
VI.20.10: „kai septynias pilis (*púraḥ*) rudenines, (jų) prieglobstį, sukūlei (*dárd*), (tu) išnaikinai dasus Purukutsajos naudai“;
VII.18.13: „Perdien visas tvirtoves jų Indra – pilis (*púraḥ*) (savo) galybe septynias sugriovė (*dardaḥ*)“;
VIII.98.6: „tu juk visų, Indra, griovėjas pilių (*dartā́ purā́m*) esi“.

Gal užsimintina, kad vedų veiksmažodis *dṛṇā́ti* yra giminiškas su lie. *dìrti (dìria, dýrė)*, *dir̃ti (dẽra, dýrė)* ‘lupti, plėšti’, ‘tvoti, mušti’, taip pat *dirvà* ‘ariama, dirbama žemė’[14]. Paminėtina ir tai, kad vienas iš pagrindinių uolos pavadinimų „Rigvedoje“ *ádri* tradicijos aiškintas kaip neiginio *a-* ir tos pačios šaknies *dar- / dṛ-* ‘(su)daužyti, (su)skaldyti’ junginys, taigi uola, nors suvokta kaip „nesuskaldoma, nesudaužoma“, senovės indų tradicijoje per neigimą vis dėlto sieta su ta pačia šaknimi. Esama nuomonės, toli gražu ne visų palaikomos, jog lietuvių kalboje tos pačios šaknies galįs būti ir veiksmažodis *darýti*, semantiškai ypač atsižvelgiant į priešdėlinius *ati-daryti*, *iš-daryti*, *pra-daryti*[15] (tokiam sprendimui būtų palankus ir to paties balsių kaitos laipsnio sen. ru. *доръ* ‘suarta dirva, plėšinys’[16]). Jei taip, verta būtų atsižvelgti į „Rigvedos“ posmą VI.18.5, kuriame apie Indrą sakoma: „Valą, Angirasų talkinamas, / nudobei – nejudama judinantis stebukladary! – patenkintą, atidarei pilis (*ṛṇóḥ púro*), vartus jo visus“. Nors pilių vartų atidarymą čia perteikia kitos šaknies žodis, vis dėlto ir Indros epitetą *puraṁ-dará* galima būtų suvokti kaip *pilių ati-darytoją*. Čia verta paminėti Indros atidarytą uolą, olą uoloje ir ją įasmeninantį Valą, kaip kad I.11.5: „Tu valos karvingojo atvėrei (*apāvar*), uolingasai, angą“; II.14.3: „kuris karves išginė, juk ir valą atlapojo (*ápa hí valáṁ váḥ*)“; VIII.14.8: Indra „atvėrė mums valą (*arvā́ñcaṁ nunude valám*)“. Ir kaip senovės indų Indra iš atvertos, taigi atidarytos, pradarytos uolos išlaisvina kaimenes, taip lietuvių Perkūnas pavasarį per Jurgines atidaro tvartus bei gardus ir paleidžia gyvulius[17]. Verta prisiminti ir tai, kad *uolà* gali reikšti kietą, suakmenėjusią žemę, kurią pavasarį atidaro tas pats Perkūnas[18]. O juk *dirva* savaime yra *pra-dirta*, taigi praplėšta, praverta ir *pra-daryta*, *ati-daryta* žemė. Pridurkime, jog žodyje *tvirtumà* sudera reikšmės ‘kieta, tvirta žemė’ (= uola) ir ‘tvirtovė’ (= pilis)[19]. Taigi „pilių atidarymo“ ir „pilių griovimo“ vaizdinio užnugaryje nesunku įžvelgti mums jau gerai pažįstamas mitines temas, apibendrintas žodžiu *iš-tvėrimas*.

Atitinkamą durų atidarymo mitinę prasmę mena ir senovės Babilono mitinio epo herojaus Gilgamešo apsilankymas pas „dievų šeimininkę“ Siduri:

Pamačiusi jį, šeimininkė duris užšovė,
Užšovė duris ir skląstį užstūmė,
O jis, Gilgamešas, tą garsą išgirdo,
Galvą pakėlė ir į ją kreipės.
Gilgamešas byloja jai, šeimininkei:
„Šeimininke, ką pamatei, duris kam užšovei,
Kam užšovei duris ir skląstį užstūmei,
Trenksiu ašį duris, išlakstys visi skląsčiai!“[20]

Pasakose, tarp jų – lietuvių, pasitaiko „visa atidaranti“ lazda: *Su tąj lazda užgaut – kad ir kažin kokios durys būtų drūčiai užrakytos, tai viskas sutrūksta in smulkmenas*[21]. Čia prisimintina iš sąstingio paleidžianti Perkūno lazda, kuria prikeliamas paverstasis akmeniu, iš uolos paliejama gyva versmė, perskeliama uola su lobiu ir pan.[22]

O Vinco Mykolaičio-Putino eilėraštyje „Pavasarėjant“ susiejami „atsidarę mūrai“ ir atitirpusių upių srovės nuneštas ledas. Beje, posme atskleista ryški perkeltinė, dvasinė kalbamųjų vaizdinių prasmė, kurios nederėtų pamiršti ir visais kitais atvejais:

Drėgme ir pelėsiais per žiemą suplėkusių mūrų
Pilkšvai padūmavusi anga plačiai atsidaro.
Tegu tą gyvenimą juodą ir šaltą, ir niūrų
Pavasario vėjai kaip upėmis ledą nuvaro![23]

14 Monier-Williams 1899: 492; MrhKEWA II: 59; MrhEWA I: 701–702; taip pat ALEW: 241; Boryś 2005: 130; Derksen 2008: 135; 2015: 132–133; FrLEW: 96–97; KrLEV I: 219–220; PkIEW: 206–209; Sabaliauskas 1990: 84, 122; SmSEJL: 115–116; ФсЭСРЯ I: 504–505; ЧрИЭС I: 267 ir kt.; žr. LKŽ II: 585.

15 KrLEV I: 201–202; žr. FrLEW: 83; Sabaliauskas 1990: 182.

16 BūgaR I: 437; II: 102; FrLEW: 97; ЭССЯ V: 79–80.

17 Razauskas 2026a: 19–21.

18 Razauskas 2026b: 17–22.

19 LKŽ XVII: 323.

20 SRP: 147.

21 BsOPS: 373, Nr. 220.

22 Razauskas 2023a: 51–52; 2024a: 14–18; 2025: 35–40 ir kt.

23 Mykolaitis-Putinas 1989: 392.

* * *

„Rigvedoje“ juolab gausūs junginiai su kitais sinonimiškais veiksmažodžiais bei jų vediniais[24]:

> I.51.5: „tu Pipraus, žmonių rūpintojau, pralaužei pilis (*prā́rujaḥ púraḥ*)“;
> I.51.11: „upes srautu paleido, Šušnos tvirtas sugriovė pilis (*airayat púraḥ*)“;
> I.53.7: „pilį po pilies (*purā́ púraṁ*) tu ten daužai (*haṁsy*) (savo) galybėje“;
> I.53.8: „tu šimtą Vangridos sumušei pilių (*abhinat púro*)“;
> I.54.6: „tu pilis (*púro*) devyniasdešimt devynias sugriovei (*dambhayo*)“;
> I.130.7: „sumušei pilių (*bhinát púro*) devyniasdešimt, Indra“;
> I.131.4: „žino apie tavo žygdarbį Pūrai (giminės vardas), kaip pilis (*púro*), Indra, rudenines sugriovei (*avā́tiraḥ*)“;
> II.14.6: „kas šimtą Šambaros pilių sudaužė (*púro bibhéda*) tarsi akmeniu“;
> II.19.6: „devyniasdešimt ir devynias Indra pilis suardė (*púro vy arac*) Šambaros“;
> II.20.8: Indra, „nudobęs dasjus, pilis (*púra*) geležines jų nuvertė (*tārīt*)“;
> III.12.6: „Indra (ir) Agni, devyniasdešimt pilių (*púro*), dasų šeiminninkaujamų, sudrebinote (*adhūnutam*)“;
> III.34.1: „Indra piliadaužys (*índraḥ pūrbhíd*) įveikė dasus dainomis (*arkaíḥ*)“ (dainos – eilinė užuomina į vidinį, dvasinį vaizdinių pamušalą);
> III.51.2 Indra vėl pavadinamas sudurtiniu epitetu *pūrbhíd* ‘pilių daužytojas, griovėjas’, arba tiesiog ‘piliadaužys, piliagriovys’;
> IV.30.20: „šimtą akmeninių pilių (*aśmanmáyīnām purā́m*) Indra ištaškė (*vy syat*)“;
> IV.32.10: „tavo paskelbsime žygdarbius, kokias apsvaigęs pradaužei (*árujaḥ*) / pilis (*púro*) dasų, puldamas“;
> VII.21.4: „Indra pilis (*púro*) suerzintas sudrebino (*ví dūdhod*), su vėzdu rankoje galingai sudorojo“;
> VII.99.5: „Indra (ir) Višnau, sugriovėt (*dṛṁhitā́ḥ*) Šambaros devyniasdešimt devynias tvirtas pilis (*púro*)“;
> VIII.1.7–8 prieš tai dusyk pavadinus Indrą „piliadaužiu“ ar „piliagrioviu“ (*puraṁdará*), pabaigoje patikinama, kad jis *bhinát púraḥ* „pramuš“, „pradauš pilis“;
> VIII.33.5 Indra vėlgi pavadinamas epitetu *pūrbhíd* ‘pilialaužys’, ‘piliagriovys’;
> VIII.100.8: Indra „minties greičiu lėkdamas pro geležinę prasiveržė pilį (*atarat púram*)“ („minties greitis“ mums vėlgi primena vidinę, dvasinę giedamų vaizdinių prasmę);
> IX.61.1–2: Indra „nudobė (*avā́han*) devyniasdešimt devynias // pilis (*púraḥ*) perdien“;
> X.99.7: Indra „pilis pralaužė (*púro ’bhinad*), nusipelnęs, dasjų dobdamas“;
> X.104.8 ir 111.10 Indra dar dusyk pavadinamas epitetu *pūrbhíd* ‘pilialaužys’, ‘piliagriovys’ ar pan.

Kitąsyk ne tik griovimą žymintį veiksmažodį, bet ir pilį žymintį daiktavardį atstoja sinonimai, kaip antai II.17.1, kur Indra „visas karvides, tvirtai užvertas, [taip pat] tvirtoves jėga sugriovė (*dṛṁhitā́ny aírayat*)“. Bet tai tik pabrėžia patį pilių griovimo ir pilių griovėjo vaizdinį, nepriklausomą nuo jo kalbinės išraiškos.

* * *

Žymus XX a. vidurio Lietuvos orientalistas Ričardas Mironas pasakojimą apie vedas pradeda istorija, esą iš šiaurės Indijon įsibrovę arijai „arba pavergė, arba į Indostano pusiasalio pietus nustūmė ankstyvesnius (daugiausia dravidų kilmės) Indijos gyventojus, kuriuos vadino dāsijais (*dāsyus* ‘priešas, netikėlis, barbaras)“[25]. Vadinasi, ir Indros sugriautos pilys – tai užimti vietinių gyventojų gynybiniai įtvirtinimai. Tai klasikinis požiūris, kurį pristato ir Mirčia Eliadė: „Vedų tekstuose prisimenami mūšiai su dasais (*dāsa*) ar dasjais (*dasyu*), kuriuose galime atpažinti Indo civilizacijos tęsėjus ar paveldėtojus. <...> Jie esą turtingi kaimenių ir būva įtvirtintose gyvenvietėse (*pur*). Tai kaip tik tos ‘pilys’, kurias puolė ir šimtais griovė Indra, dėl to pavadintas ‘pilių griovėju’ (*puraṁdará*). Šie mūšiai bus vykę gerokai anksčiau, nei sukurti himnai, nes atmintis apie juos smarkiai mitologizuota.“[26] Taigi: „2500 pr. Kr. Andronovo [archeologinės kultūros] gentys įsiskverbė į Kašmyrą prie Indo baseino ištakų. Ši ankstyva indoarijams priskiriamos kultūros pasirodymo Harapos civilizacijos prieigose data patvirtina požiūrį, jog <...> senovės indų tekstai išties veikiausiai kalba apie III tūkstantmečio pr. Kr. įvykius.“[27]

Klausimą yra trumpai aptarusi ir T. Jelizarenkova „Rigvedos“ vertimą palydinčiame straipsnyje:

> M. Vyleris 1947 m. išsakė nuomonę, jog Indo slėnio miestai buvę sugriauti vedų arijų. Ši nuomonė buvo grindžiama tuo, kad griaustinio ir karo dievas Indra, panteono vyriausiasis, „Rigvedoje“ garsėjo griaunąs priešų (*dā́sa / dā́syu* – terminai, menantys tiek vietinių gyventojų priešiškas gentis, tiek demonus) pilis (*púr*). Epitetas *puraṁdará* ‘pilių griovėjas’ nusakė visų

24 Žr. Елизаренкова 1999: 201–206.

25 Mironas 1969: 77.

26 Eliade 1978: 196.

27 Zanotti 1990: 13.

> pirma Indrą, kuris savo griausmo vėzdu pramušdavo priešų tvirtoves <...>. Pendžabe neaptikta kitų įtvirtintų miestų, išskyrus Harapą. Iš to daryta išvada, jog „Rigvedoje“ pasitaikantys dasų / dasjų paminėjimai [...] taikytini Harapos ir kitų Indo [slėnio] miestų gyventojams. Vylerio nuomonę palaikė ne vienas mokslininkas“; kita vertus, „hipotezė Harapą sugriovus arijus turi ir nemažai priešininkų. Bandymas perkelti Indo slėnio miestų žūties datą apytiksliai iki 1200–1000 m. pr. m. e. arba pritempti ją prie arijų pasirodymo Indijoje laiko negalėjo nesukelti prieštaravimų. Abejonių kelia ir tai, esą šie miestai žuvę staiga nuo galingo „barbarų“ karinių ordų antpuolio, ir tai, esą užpuolikai buvę būtent vedų arijai, ir tai, kiek šiuo klausimu išvis galima kliautis archeologijos duomenimis, ir tai, kaip teisingai traktuoti atskirus „Rigvedos“ žodžius bei kontekstus. [...] Hipotezės, esą Harapą sugriovę arijai, šalininkai žodį *púr* „Rigvedoje“ aiškina reiškus akmeninę tvirtovę, teigdami šiuo žodžiu buvus vadinamus Indo slėnio įtvirtintus miestus, pastatytus iš degtų plytų. Įtikimesnė atrodo šio žodžio interpretacija V. Rau darbuose, kuris savo tyrimais gerokai pastūmėjo pirmyn šiuolaikines žinias apie vedų laikotarpio materialinę kultūrą. V. Rau daro prielaidą, jog žodis *púr* „Rigvedoje“ žymėjo nedidelį laikiną įtvirtinimą, sudarytą iš koncentriškų akmenų arba žemės pylimų su palisadais bei mediniais vartais, į kurį, ištikus pavojui, visų pirma sugindavo galvijus – patį brangiausią turtą, ir tik ypatingais atvejais jame slėpėsi žmonės.[28]

Kad senovės pilyse nuo priešų slėpėsi ne tik patys žmonės, bet grėsmės atveju slėpė ir savo brangiausią turtą – gyvulius, kaimenes, mums jau žinoma[29]. Žodį *púr* vedų laikais žymėjus ne miestą, o tik įtvirtinimus iš pylimų ar tiesiog pylimą iš akmenų ir molio, todėl negalėjus reikšti Harapos tipo miesto, taip pat pabrėžė Otas Šraderis ir Paulis Tymė[30].

Taigi „Rigvedoje“ apdainuojamas pilių griovimas visai nebūtinai mena istorinius įvykius – įsibrovėlių vedų arijų susidūrimus su vietiniais Indo slėnio gyventojais. Gali būti taip, kad jis mena visai kitos rūšies įvykius – mitinius, susijusius su atitinkamais mitiniais vaizdiniais. Be to, būtina turėti omenyje, jog istoriniai įvykiai senosiose (ikimokslinėse) tradicijose paprastai mitologizuojami, o mitiniai vaizdiniai, vos pasitaikius progai, projektuojami į išorinį pasaulį, į istorinius įvykius, tad „pirmumo“ klausimas tokiu atveju gali įgauti „kiaušinio ar vištos“ pobūdį. Vis dėlto atitinkami mitiniai vaizdiniai, aptikti skirtingose, juolab gerokai nutolusiose erdvėje bei laike tradicijose, verčia pasisakyti griežtai mitologijos („kiaušinio“) naudai, bent jau konkrečios vedų tradicijos atžvilgiu. Kitaip tariant, jeigu už atitinkamų vaizdinių ir slypi kokie nors istoriniai įvykiai (galbūt net gausūs ir įprasti), tai jie tikrai neapsiriboja išimtinai vedų arijų užkariavimais Indo slėnyje ir nėra nuo jų priklausomi savo kilme.

* * *

Visų pirma, nei pats pilis griaunančio griausmavaldžio dievo vaizdinys, nei atitinkamas jo sudurtinis epitetas nėra išimtinai indiškas, vediškas. Antai Jono Apreiškime (16.18–19) apie Babelio sugriovimą skaitome: „Ir pasipylė ž a i b a i, pasklido garsai, sudundėjo g r i a u s t i n i a i, ir kilo baisus žemės drebėjimas, kokio nebūta, kiek žmogus žemėje gyvena, – toks smarkus buvo drebėjimas! Didysis m i e s t a s s u s k i l o į tris dalis, o pagonių m i e s t a i s u g r i u v o.“ Prieš tai panašiai jau buvo sugriauti Sodoma ir Gomora (Pr 19.24–25): „Tuomet Viešpats lijo ant Sodomos ir Gomoros siera ir ugnimi [nuo Viešpaties iš dangaus]. Jis s u n a i k i n o [pažodžiui: apvertė] tuos m i e s t u s ir visą lygumą drauge su visais miestų gyventojais ir žemės augmenija.“ O „ugnis nuo Viešpaties iš dangaus“ šiaip jau pirmiausia mena žaibus. Dėl to bent jau neabejojo I–II a. romėnų istorikas Publijus Kornelijus Tacitas („Istorija“ V.7), pasakodamas apie tas vietoves, „kurios kadaise, sako, buvusios derlingos ir turėjusios didelių miestų, sudegusių nuo žaibų“[31].

Pasak klasiko Roberto Greivso su judologu Rafaeliu Patai:

> Strabonas pateikia legendą, esą ties Masada, didžiule tvirtove Negyvosios jūros pietvakarių pakrantėje, sykį žemės drebėjimas sugriovė trylika klestinčių miestų, o išsiveržusi derva su siera ir staigus jūros potvynis nušlavė mėginusius gelbėtis gyventojus. Juozapas rašo: „Ežeras Asfalitis [Negyvoji jūra] ribojasi su Sodomos žeme, kitados klestinčia, o dabar išdžiūvusia ir bevaise. Dievas ž a i b u s u g r i o v ę s jos miestus.“ <...> Baudžiant už nesvetingą elgesį Dievo sugriauti miestai – mitams būdingas vaizdinys.[32]

Mitas paruoštas ir tik laukia tinkamo įvykio. Pažymėtina ir bendra biblinės tradicijos nuostata suistorinti kitąsyk netgi perdėm mitinius motyvus.

28 Ригведа 1989: 433–435; žr. Елизаренкова 1999: 196–197, 208, 210, 223–224, 227.

29 Razauskas 2022: 11.

30 MrhKEWA II: 327.

31 Tacitas 1972: 130–131, žr. 279 paaiškinimą 6.

32 Graves, Patai 2005: 168–169.

Senovės Egipte mūsų temai priklauso skalūno plokštelė, vaizduojanti „karalių Horo paukščio pavidalu, griaunantį kelis įtvirtintus miestus, ir taip atspindinti amžiną konfliktą tarp miesto ir karaliaus“[33]. Viena vertus, vaizdinys grynai mitinis; antra vertus, jis vėlgi pasitelkiamas istoriniam reiškiniui perteikti. Anot Leo Openheimo, „nuo III tūkstantmečio pr. Kr. būdingu miesto požymiu Artimuosiuose Rytuose – nebent išskyrus Egiptą – darosi gynybiniai pylimai. Karaliaus pareiga buvo palaikyti miesto sienas geros būklės ir atitinkamai griauti jas užkariautuose miestuose. <...> Miestų nestačiusios gentys, kai joms pavykdavo užkariauti miestų civilizaciją, ypatingą neapykantą reiškė jų įtvirtinimams. Užtat ant Egipto skalūno plokštelių ir matome pavaizduotą karalių, vienijant šalį jaučio ar sakalo pavidalu griaunantį Nilo deltos įtvirtintus miestus. Ir tam turime paralelę – Indo slėnio miestus, griaunamus vedų indų, vadovaujamų dievo Indros, kuriam už tai buvo suteiktas epitetas *puraṁdará* ‘piliagriovys’, atitinkantis graikiškąjį *poli-orkētḗs*“[34]. Šį graikišką epitetą, pažodžiui ‘miestų apgultojas’, buvo pelnęs, pavyzdžiui, Antigono sūnus Demetrijas (337–283 m. pr. Kr.)[35].

Kaip matyti, senovės Artimųjų Rytų istorikas neabejodamas priima istorinę „miestų griovėjo“ vaizdinio interpretaciją. Bet senovės graikų ne tik epiniai herojai (kaip štai „Odisėjos“ IX.505 „Odisėjas, miestų griovėjas“[36]), bet ir pats karo dievas Arėjas apdovanojami epitetu *ptolí-porthos* ‘miestų griovėjas’[37].

Galiausiai Martynas Ličfyldas Vestas tiesiog sugretino mūsų jau minėtą „Rigvedos“ (II.14) klausimą „kas šimtą Šambaros pilių (arba tvirtovių, įtvirtintų miestų) sudaužė tarsi akmeniu?“ su karaliaus Artūro tėvo Uterio Pendragono žodžiais iš jo priešmirtinės giesmės: „Tai aš sugrioviau šimtą įtvirtintų miestų (arba tvirtovių).“[38] Ar galima legendinio britų karaliaus atsakymą į vedų rišio klausimą suprasti pažodine istorine prasme? Veikiau tad šis teiginys yra argumentas už epinės, mitinės tradicijos pirmumą prieš išorinio fizinio pasaulio istorinius įvykius.

* * *

Atkreipsime dėmesį, jog ką tik minėtų graikiškų sudurtinių epitetų *πολι-ορκητής* ‘miestų apgultojas’ ir *πτολί-πορθος* ‘miestų griovėjas’ pirmasis dėmuo gr. *πόλις* (> *πτόλις*) ‘pilis, tvirtovė, miestas’ etimologiškai sutampa tiek su vediškojo sudurtinio epiteto *puraṁ-dará* pirmuoju dėmeniu *púr*, taip pat *pū́r*, *púra*, *purā́*, *purí́*, *purī* ‘pilis, tvirtovė, įtvirtintas miestas’, tiek su lie. *pilìs* ir la. *pils* ‘pilis’[39]. Dėl to itin svarbu ir lietuvių Perkūną bei latvių Perkuoną užklupti darant tą patį – trankant, daužant, griaunant pilis.

Jono Balio XX a. pirmoje pusėje sudarytame garsiajame rinkinyje „Perkūnas lietuvių liaudies tikėjimuose“ esama štai tokių dviejų prietikių, be to, užrašytų skirtingose Lietuvos vietose:

> *Vieną kartą velnias norėjo pasistatyti iš akmenų pilį. Ir pradėjo nešti akmenis iš upelio. Bet tai pastebėjo Perkūnas ir trenkė į velnio pilį. Tai ir dabar Perkūnas, pamatęs akmenį, trenkia į jį* (Ariogala, Raseinių r.);
>
> *Pasakojama, kad velnias iš akmenų statęs pilį. Perkūnas pastebėjęs, trenkęs ir sudaužęs pilį. Ir dabar kai Perkūnas pamato akmenį, tai mano, kad vėl velnias stato pilį, todėl ir trenkia* (Seredžius, Jurbarko r.).[40]

Kadangi Perkūnas griauna būtent velnio pilis, tai čia verta pažymėti Indros daužomą Valą, velnio atitikmenį. Pavyzdžiui, jis apibūdinamas kaip (III.45.2) „valadaužys, pilių griovėjas (*valaṁrujáḥ puráṁ darmó*)“ arba apie jį sakoma (II.15.8): „Pradaužė Valą (*bhinád valám*)..., uolos tvirtoves triuškino (*párvatasya dṛ́ṁhitāny airat*), / pašalino [jų] pylimus dirbtinius“; VI.18.5: „Valą (*valám*)... nudobei (*hánn*)..., atidarei pilis (*ṛṇóḥ púro*), vartus jo visus“. Tokie ir panašūs palyginimai atveria galimybę rekonstruoti lygtį ved. *valásya puríḥ* ‘valos pilis’ = lie. *vélnio pilìs*, la. *velna pils*, menančią bendraindoeuropietišką senovę. Juolab kad abiejose tradicijose formulė aktualizuojama tame pačiame kontekste: griausmavaldis dievas trenkia savo chtoniškąjį priešininką ir sugriauna jo pilį.

Pažymėtina, kad velnio statomos pilys – akmeninės, iš esmės – uolos, kurias Perkūnas ir šiaip būdingai skaldo bei griauna[41]. O kadangi vel-

33 Oppenheim 1977: 124.

34 Oppenheim 1977: 127.

35 ДГРС: 1340.

36 Homeras 1964: 167.

37 West 2007: 452; FrGEW II: 576; ДГРС: 1438.

38 West 2007: 453.

39 ALEW: 887–888; Buck 1949: 1308, 1404; Derksen 2015: 356; EIEC: 210; FrLEW: 591; FrGEW II: 576–577; Klein 2003: 573; KrLEV II: 49–50; MrhEWA II: 145; MrhKEWA II: 309, 327; PkIEW: 799; Sabaliauskas 1990: 97; Smoczyński 2006: 114; SmSEJL: 458; West 2007: 452–453; žr. BkEDG: 1219–1220; Monier-Williams 1899: 635. Lietuvių *pilies* ir graikų *polio* sąsaja jau buvo aiški ir Jonui Basanavičiui (BsRR: 57), jaunystėje studijavusiam lyginamąją kalbotyrą.

40 Balys 1998: 41, Nr. 157, 158.

41 Apie tai kalbėta daugelyje per pastariuosius kelerius metus paskelbtų autoriaus darbų.

nio kraunamos akmenų krūsnys pavadinamos velnio pilimis, tai ir tikrų akmeninių pilių griuvėsiai savaime tampa „velnio pilimis“, pavyzdžiui: *Švendurbės akmenį velnias nešė. Jis norėjo par Nemunų parnešt, in tų pusį. Norėj užbaigt tos pilies, kų Liškiavoj.*[42] Bet ir gamtinė karstinės kilmės ola (plyšys) Nemunėlio upės krante, atodangoje prie Padvariečių (Biržų r.), tapo pavadinta *Velniapiliu*[43]. Štai Nijolės Laurinkienės persakytos pasakos ištrauka: „Sūnus Petras ir duktė Alena po tėvo mirties išėjo į pasaulį, kur akys veda. Sutiko medžiotoją, kuris davė jiems tris kurtus ir triūbelę, kuri būsianti jiems reikalinga. Vienam iš kurtų iškasus po dideliu akmeniu duris, jie ėmė leistis žemyn ir priėjo gražius rūmus, kurie priklausė velniui.“[44] (Velnio „pilį“ čia atstoja „rūmai“, žr. toliau.)

Latvių pasakos ir padavimai gausiai mini velnio pilį (*velna pils*), kartais geležiniais vartais, paprastai giros glūdumoje, pelkėje, už vandens, po vandeniu, ežere, jūroje arba kitoje laukinėje vietoje, arba po žeme, ir tuomet įėjimas į ją slypi po dideliu akmeniu[45]. Kitąsyk ir pats pragaras pavadinamas velnio pilimi, antai vienos sakmės pabaigoje velnias „pastatė apačioje pilį (*pili*) ir pavadino ją pragaru (*par elli*)“[46]. Padavimas apie Valės Pilverų piliakalnį (*Valles Pilveru pilskalns*) prasideda: „Šis piliakalnis buvo Misos pelkėje. Seniau ši pelkė buvo labai šlapia, ir dabartinės kalvos vietoje buvo bedugnė. Bedugnėje Velnias turėjęs pilį (*Bezdibenī bijusi Velnam pils*)“[47]. Bet ir žemės paviršiuje latvių velnias iš didelių akmenų (taigi uolų) stato pilis: „Velnias turėjo krūvą akmenų, todėl jis visaip ir galėjo puikuotis statydamas pilis (*pils celdams*), kurių griuvėsiai kaip didelės krūsnys dar aptinkamos po Dievo žemę“[48]; „Senais laikais velnias norėjęs sau dailią pilį pastatyti Baltenių ežere, seniau vadintame Vykiais. Kur ėmęs, kur neėmęs labai didelį didelį akmenį – nešęs piliai už pamatą“; „Kai buvo statoma Vandzenės pilis, baronas sulygęs su velniu, kad tas parūpins akmenų“; „Memelės kairysis krantas netoli nuo Skaistkalnės yra labai aukštas ir status. Šį krantą vadina Velnio pilimi“[49]. Ir t. t.

Taigi velnias stato didelių akmenų, uolų pilis, o Perkūnas jas griauna – ir tai grynų gryniausia mitologija, be jokių užuominų į istoriją, išskyrus nebent pačią pilies sąvoką ir įvaizdį. O kad jau taip, tai ir tikros pilys, jų statyba ir juolab griuvėsiai, kaip matyti, gali būti priskirti velniui. Todėl ir Perkūnas griauna ne tik velnio pilis, bet pilis apskritai, velnio nė neminint (bent jau vardu), kurias padavimuose, žinoma, atstoja legendinės (kvaziistorinės) ir istorinės pilys.

Antai V. Krėvės-Mickevičiaus užrašytame (ir veikiausiai iš dalies „parašytame“) padavime apie Merkinės piliakalnį: *Kaip tik karalius apleido pilį, tuo[j] trenkė perkūnas, ir visa pilis žemėn įgriuvo*[50]. To paties rašytojo už(pa)rašytame padavime apie Vinkšnių piliakalnį: vienuoliui prakeikus karalaitį, *jo pilį trenkė perkūnas*[51]. Arba štai kito rašytojo, P. Sirgedo, tarpukariu už(pa)rašytame padavime apie Utenos pilį: nusprendęs susideginti ir gyvas ugnyje stovėdamas kunigaikštis Garsutis *maldavo dievų sugriauti ir palaidoti pilį. Dievai išklausė jo prašymą: kai laužas baigė degti, švystelėjo žaibai, sugriaudė perkūnas, ir pilies vietoj liko du piliakalniai. Taip pasakojama apie senosios Utenos pilies žuvimą*.[52]

Atkreipkime dėmesį: pastarajame padavime karalienės pilies vietoje telieka liūnas, o pirmajame iš paminėtųjų *pilis žemėn įgriuvo*, taigi iš esmės – prasmego. Ir tai būdingas Perkūno sugriautos pilies likimas lietuvių ir latvių padavimuose. Štai V. Krėvės-Mickevičiaus už(pa)rašytame padavime apie Liškiavos pilį: *Tasai karalius ir jo žmona iki šiol dar gyvi ir sėdi savo pily ir iš ten išeiti negali, kadangi ji giliai žemėn nuėjo: Perkūnas ją nutrenkė. <...> perkūnas trenkė jo pilį ir nugramzdino ją giliai žemėn*.[53] Taip pat kai kuriuose kituose to paties rašytojo už(pa)rašytuose: *iš giedro dangaus trenkė perkūnas pilin ir nugramzdino ją giliai žemėn su visais, kurie ten buvo*[54].

Padavime apie prasmegusį Raigardo miestą, prieš pat jam prasmengant, *kap užaj griausmas, viduri nakčiu, kap užajo griausmas, sako, tokias baisus, sudrabėjo visa an to svieto <...>, tai tik ton vieton vanduo, nėra nei trobos, nei tvarto, nieko an tos vietos, lyguma pasdarė, ir baisiausia duobė, ir vanduoj*[55].

Itin būdinga tai latvių padavimams apie pilis, matyt, todėl, kad kelis šimtus metų jose šeimininkavo svetimi ponai – vokiečiai. Padavime apie Skryvermuižos (Skrīvermuiža) ežerą pasakojama anksčiau jo vietoje stovėjus gražią pilį, bet vieną

42 Vaitkevičius 2001: 118.
43 Vaitkevičius 2003: 179.
44 Laurinkienė 1996: 208.
45 StrBV: 558, 637–638; žr. ŠmLPT III: 136–137, Nr. 8.3; 156, Nr. 8.13; IV: 433, 435, 436, Nr. 45.4, 7, 8; V: 255, Nr. 19.12 ir kt.
46 ŠmLPT XIII: 192, Nr. II.14.14.
47 AnVT: 70.
48 ŠmLPT XIII: 126, Nr. II.2.11.
49 AnIT: 82, 92, 310.
50 TŽ III: 325, Nr. III.
51 TŽ IV: 447, Nr. V.
52 UKP: 128, Nr. 268.
53 TŽ III: 326, Nr. IV.
54 MT II: 99, Nr. 7, 8.
55 Vaitkevičius 2001: 126.

žvarbų rudens vakarą pilin pasibeldęs žilas senelis ir paprašęs nakvynės, tačiau beširdė jos šeimininkė jo neįleidusi. Senelis tik atsidusęs ir nuėjęs: „Tą patį vakarą pakilusi didžiulė vėtra. Vėjas siautėjęs taip, kad visi pilies langai dardėję. Galiausiai trenkęs nepaprastai galingas griaustinis (*rībiens*), ir pilis (*pils*) kartu su piliakalniu nugrimzdusi (*nogrimusi*)“[56].

Kitos pilies ponas dargi netikėjęs Dievą ir be paliovos puotavęs: „Kartą perkūnijos metu ponas vėl pilyje girtuokliavęs, ir žaibams ryškiai blyksint ir perkūnui dundant (*kad... pērkons dārdējis*), tarnams slapstantis kampuose, o pilies ponui juokiantis ir piktžodžiaujant prieš Dievą, pilis nugrimzdusi (*pils nogrimusi*)“[57].

Padavime apie Sakainių piliakalnį (Sakaiņu pilskalns): „Kartą pilies šeimininkas apvažinėjęs savo laukus. Pakeliui sukilusi didžiulė vėtra ir perkūnija (*pērkoņa negaiss*). Su kažkuriuo perkūno trenksmu (*pērkoņa grāvienu*) pilis nugrimzdusi (*pils nogrimusi*)“[58].

Padavime apie Sėrenės piliakalnį (Sērenes pilskalns) vėlgi bedievis ponas linksmai puotavęs: „Tada staiga žybtelėjęs žaibas, pasigirdęs smarkus perkūno griausmas, ir lietus pradėjęs pliaupti kaip iš kibiro. Svečiai į visa tai nekreipė jokio dėmesio ir linksminosi toliau. Po trečio perkūno trenksmo (*pērkona grāviena*) pilis nugrimzdusi (*pils nogrimuse*) žemėn su visais svečiais“[59].

Besilinksminantys pono svečiai ir ypač besimėgaujantis, besišaipantis pats pilies ponas šiuose padavimuose palygintini su „patenkintu“ Vala „Rigvedoje“, kurio pilį atlapojo Indra (VI.18.5): *valám... hánn... iṣáyantam ṛṇóḥ púro ví dúro asya víśvāḥ* „Valą... nudobei... patenkintą... atidarei pilis, vartus jo visus“; be to, *iṣáyanta* ‘patenkintas’ galima būtų versti ir ‘atsigavęs, pasistiprinęs, pasisotinęs, prisprogęs, pripampęs (prisigėręs)’ ir pan., o tai puikiai tinka išpaikusiam lėbaujančiam ponui apibūdinti.

Atitinkamai gudų padavime apie prasmegusią už valdovo piktadarybes kunigaikščio Sluckio pilį: „Vieną naktį pradėjo kaip patrakę trankytis žaibai, griausti perkūnai (*грымець перуны*), net [žemės] tvirtuma svyravo, o pilis (*замак*) ir viskas aplinkui ėmė grimzti (*правальвацца*) į ežero vandenis“[60]. Pastebėkime, jog tokie vaizdiniai yra tiesiog griežtai priešingi *su-tvėrimo* vaizdiniams (žemės tvirtuma susvyruoja, viskas grimzta atgal į vandenis), taigi prikišamai mena *iš-tvėrimą*.

Kitame padavime, apie Perkūno kalną: „Už Nesvyžiaus, einant į vakarus nuo miesto, yra sena piliavietė (*замчышча*) – didelė iškiluma vidur lygumos. Žmonės vadina ją Perkūno kalnu (*Перуновaю гарою*). Pasakoja, jog kitados toje vietoje stovėjusi kunigaikščio pilis (*замак*), o ten, kur lyguma, buvęs gražus ežeras“; tačiau dėl pilies valdovų paleistuvavimo „vieną Kupolių naktį virš ežero pasikėlusi smarki audra, vanduo pasikėlęs ir užliejęs viską aplink, o į pilį trenkęs perkūnas (*ў замак стрэліў пярун*) ir sudaužęs (*разбіў*) ją visiškai“[61].

Tik blr. *замак* nebėra giminiškas vedų, senovės graikų ir baltų pilies pavadinimams, tad slaviški pavyzdžiai nebeturi kalbinio panašumo dėmens.

* * *

Be pilių ir miestų, baltų Perkūnas taip pat griauna mažesnius statinius – dvarą, rūmus, bokštą, šiaip mūrą ir pan. Antai viename V. Krėvės-Mickevičiaus literatūrinių padavimų *perkūnas trenkė dvaran ir įgrūdo jį giliai žemėn, o visi, kurie ten buvo, akmenimis pavirto*[62].

Tarptautinės pasakos, apibendrintos pavadinimu „Nulemta mirtis“ (ATU 934), Mato Slančiausko iš tėvų užrašytame variante pono sūnui „laimės“ nulėmusios, *kad jį perkūns užmuš. Daugiau tas pons pamūrijęs tokį tvirtą mūro bokštą, kad galėtų tas jo sūnus tame mūre nuo perkūno pasislėpti. Bet, atėjus tai dienai, tas vaiks ir prapuolęs. Tas karalius ieškąs ieškąs, o čia jau kyl kyl toks juods debesis baisus su žaibais ir perkūnais. To vaiko nėr ir nėr. Kai užėjęs tas debesis, davęs perkūns į tą jo mūrą, kad išsiaižęs į visas puses, ir gana*, o sūnus tuo tarpu buvo pasislėpęs darže po kopūsto lapu ir liko gyvas[63]. Kitame variante *perkūns spyręs į tą jo mūrą ir sutrupinęs, o tas vaikelis gyvs palikęs*[64]. Dar kitame variante tėvas pastatė geležinį namelį, o atėjus laikui, *pakilo juodas debesėlis, sužaibau, trenkė in tą geležinį namelį, kad tas namelis pusiau trūko*[65].

Paminėtinas čia ir pagarsėjęs padavimas apie Jūratę ir Kastytį, žinomas pirmiausia iš Adomo Liudviko Jucevičiaus pateikto varianto (1842 m., lenkiškai su lietuviškais intarpais), kuris baigiasi taip:

> Metai jau baigėsi, kaip kiekvieną vakarą Baltijos jūros valdovė atplaukdavo į krantą ir ant kalno matydavosi su meilužiu; tačiau Perkūnas, sužinojęs apie tuos slaptus susitikinėjimus,

56 AnIT: 276–277.
57 AnVT: 60.
58 AnVT: 76.
59 AnVT: 79.
60 ЛіП: 247, Nr. 297.
61 ЛіП: 360, Nr. 603.
62 TŽ IV: 444, Nr. I.
63 BsJK: 201 (žr. 488), Nr. X.8.
64 BsLP II: 343, Nr. IX.7; VlLD: 28.
65 BsLPĮ IV: 231, Nr. 118.

užsirūstino baisiai, kad deivė išdrįso pamilti mirtingąjį. Ir kai vieną kartą valdovė grįžo į savo rūmus, jis sviedė iš dangaus perkūną, kuris, perskyręs jūrų vilnis, trenkė į valdovės rūmus, ją pačią užmušė, o gintaro rūmus į gabaliukus sudaužė.[66]

Maironis šį reikšmingą mitinį įvykį net sueiliavo:

Bet susirūstino smarkus
Perkūnas, iš dangaus pamatęs,
Kad drįso palytėt žmogus
Skaitybę dieviškos Jūratės;
Paleidęs žaibą ir griausmus,
Sudaužė gintaro namus.[67]

Apie jokią istoriją čia, žinoma, netenka kalbėti. Bet štai pavyzdys, kuriame tie patys mitiniai vaizdiniai jau pritaikyti būtent istorijai, istoriniam asmeniui – bajorui Vladislovui Sičinskiui, savuoju veto suardžiusiam 1652 m. seimą, ir į tautosaką patekusiam Čičinsko vardu. Jo mirtis būdingai siejama su Perkūnu, nutrenkusiu jį patį ir sugriovusiu jo dvarą: *Jojant jam bažnyčion, Perkūnas jį ir užmušė. Tuo tarpu dvaras ėmė skęsti ir skendo per septynerius metus*.[68] Arba *jį nutrenkė perkūnas, o jo dvaras nugrimzdo į kalną*[69]. Arba *sugriaudė perkūnas ir jį užmušė, o jo dvaras paskendo*[70]. O patsai Čičinskas daugelyje variantų įgauna įvairių tautosakos velniui būdingų bruožų („žemės dievaitis“, su viena skyle nosyje ir kt.), kaip kad yra pažymėjusi Nijolė Laurinkienė:

> Lietuvoje žinomas padavimas apie istorinį asmenį Čičinską. Padavimuose pasakojama, kad čičinskas buvo bedievis, piktas, žiaurus kunigaikštis, be gailesčio tyčiojęsis iš žmonių ir juos kankinęs. Kalėdų rytą jį nutrenkia Perkūnas (LMD I 158/1; LMD I 814/4; LTR 1675/34a). Čičinsko dvaras nugrimzta. Sakoma, kad Čičinskas buvęs „žemės dievaitis“ (LMD I 158/1), kad Čičinsko kalnas – negera vieta, joje vakarais renkasi dvasios, pakaruokliai, raganos. Kartą pro tą kalną vėlai vakare ėjo siuvėjas, pasuko į kalne esantį urvą. Viduje pamatė ponaičius su viena skyle nosyje. Tarp jų sėdėjo Čičinskas (LMD I 171/1). Kad Čičinskas buvo velniškos prigimties, liudija ir aiškinimai, kas liko iš jo dvaro: bala (LTR 2368/42), kalnelis, kuriame – skylė (LTR 2411/151).[71]

Pasak Maironio, Čičinskas *Velniui bus užrašęs sielą*, o visą šį įvykį jis irgi sueiliavo:

Stiebias, žvalgosi draugai:
Puikūs rūmai, kur linksmai
Šoko, trypė, šit ūmai
Į kiaurąsias grimzda, skęsta...
Į Čičinską gi staigus
Spyrė griaudamas dangus
Kaip į niekšą nepakęstą.
.....
O ant tilto guli kūnas;
Tai Čičinskas. Koks baisus!
Žiemą nutrenkė perkūnas...[72]

Kaip matyti, mitologija tiesiog projektuojama į istorinį įvykį, asmenį, vietą, tuo nesuteikiant nė menkiausio pagrindo pačius mitinius vaizdinius iš jų kildinti. Dar vienas pavyzdys – Vilniaus Barbakanas (seniau Bokštu vadintas artilerijos bastijonas, 1640 m. pastatytas buvusios pilies vietoje). 1925 m. Vilniuje išleisto Vladislovo Zahorskio sudaryto Vilniaus padavimų rinkinio pagrindu parengtame lietuviškame leidinyje, padavime „Užkeikti turtai Bokšto kalno urvuose“ pasakojama: „Kadaise sraunios Vilnios pakrantėj, ant Bokšto kalno, puikiuose rūmuose gyveno labai turtingas didikas. Savo turtų galo nematė“, bet buvo žiaurus ir beširdis – kartą nakvynės paprašiusį senelį elgetą užsiundęs šunimis:

> Tokio beširdiškumo užgautas senis sušuko: „Kad tu kiaurai žemę prasmegtum su visais savo rūmais ir turtais!“ Tą naktį Vilniuje siautė baisi audra. Juodų debesų kamuoliai sukosi viršum miesto, lietus kaip iš kibiro pylė, vėjas medžius laužė, stogus draskė, o žaibų žalčiai kas sekundę raižė juodus debesis. Perkūnas taip smarkiai trenkė į rūmus, kad toj vietoj, kur jie stovėjo, nė žymės neliko.[73]

* * *

Verta atkreipti dėmesį į dar vieną smulkmeną, bendrą vedų ir baltų atitinkamiems mitiniams vaizdiniams. Kaip jau matėme (II.20.8), Indra, „nudobęs dasjus, pilis geležines (*púra áyasīr*) jų nuvertė“; taip pat VIII.100.8: Indra „minties

66 Jucevičius 1959: 433–434, plg. 80–81, žr. 40, 623; taip pat LM I: 174, žr. 515; be A. L. Jucevičiaus, žinomas dar vienas autentiškas padavimo užrašymas iš Palangos.

67 Maironis 1988: 217.

68 Balys 1949: 29–30, Nr. 21; VlEMD: 111, Nr. 163.

69 VlEMD: 120, Nr. 182.

70 PKT I: 30; variantai PKT II: 78, 117–118, 166, 253, 255, 470; KrbŽA: 117–119, Nr. 258–261; KrbKMG: 49–50; Kerbelytė 1970: 23, 152–156; LTs IV: 652–654, Nr. 740, 741 ir kt.; istorines sąsajas žr., pavyzdžiui, Jurginis 1976: 112–113.

71 Laurinkienė 1996: 126–127.

72 Maironis 1988: 221, 224.

73 VP: 149–150.

greičiu lėkdamas pro geležinę (*āyasī́m*) prasiveržė pilį (*púram*)“. Pasak T. Jelizarenkovos: „Daiktavardis *púr-* Rigvedoje apibūdinamas ištisa eile epitetų-būdvardžių, tarp kurių pats gausiausias yra *áyasī* ‘geležinė’ <...>. Šis pilies epitetas pasitaiko aštuonis kartus: I.58.8; II.20.8; IV.27.1; VII.3.7; 15.14; 95.1; VIII.100.8; X.101.8“, nors apskritai būdvardžio „*áyasa* vertimas ‘geležinis’ tėra sąlygiškas (tiksliau būtų ‘metalinis’, ‘varinis’, ‘bronzinis’)“, betgi „šis būdvardis gana plačiai vartojamas perkeltine prasme – ‘labai tvirtas’, ‘nepalaužiamas’.“[74]

Šiaip ar taip, lietuvių Perkūno griaunami statiniai irgi kartais būna „geležiniai“. Kaip kad neseniai minėtoje pasakoje apie bandymą išvengti nulemtos mirties, kurioje tėvas sūnui pastatė „geležinį namelį“, tačiau atėjus laikui, *pakilo juodas debesėlis, sužaibau, trenkė in tą geležinį namelį, kad tas namelis pusiau trūko*[75].

Apskritai, sulig paplitusiais prietikiais, griaudžiant *Geriau stovėti vietoje, nelaikyti rankose geležinio daikto arba bent geležimi kaustyto*, nes į geležį trenkia perkūnas, ir tai mitologiškai paaiškinama: *Jei griaudžia – negalima prie savęs laikyti geležį, nes velnias glaudžias*[76]. Tas pat Latvijoje: „Kai yra perkūnija (*pērkona negaiss*), geležinių daiktų negalima laikyti prie savęs, nes tada gali žaibas įtrenkti (*zibens iespert*).“[77]

Savo ruožtu latvių velnio pilis, kaip jau buvo užsiminta, kartais yra geležiniais vartais, pavyzdžiui, pasakoje: „Viena mergina nuėjo ežeran skalbtis. Velnias išlindo iš po vandens, sugriebė merginą per liemenį ir nusitempė su savimi dugnan prie didelių geležinių vartų (*dzelz vārtiem*). Velnias atrakino vartus, įvedė merginą savo pilin (*pilī*) ir paėmė ją į žmonas.“[78]

Kad ir kaip, Indros griaunamos pilies epitetas „geležinė“ irgi yra aiški nuoroda veikiau į mitinę vaizdinio prigimtį nei į istorinę.

Apskritai po visko, kas pasakyta, pilis griaunančio griausmavaldžio (baltų Perkūno, vedų Indros) vaizdinį kildinti iš kelių tūkstantmečių senumo istorinių įvykių anuometėje šiaurės vakarų Indijoje prilygtų beprotybei. Tokia hipotezė turi būti laikoma galutinai paneigta ir atmestina. Tačiau grynai mitinės kilmės vaizdiniai, kaip matyti ir iš mūsų kraštų padavimų, labai nesunkiai gali būti pritaikyti – tiesą sakant, pirma pasitaikiusia proga liaudies mielai pritaikomi – tikrai istoriniams statiniams, asmenims bei įvykiams. Tad visai įmanoma, jog ir senovės arijai, sugriovę kokių nors savo priešų gynybinį įtvirtinimą, atitinkamus savo jau iš anksto turėtus ir atsineštus mitinius vaizdinius tam įvykiui bus pritaikę. Tik tai nieku gyvu nereiškia jų kilmės!

O jų kilmę – grynai mitinę – veikiausiai mena pradžioje pažymėtas pilies panašumas į uolą ir anksčiau plačiai aptartas uolas skaldančio bei griaunančio Perkūno vaizdinys, priklausantis abstrakčiai *iš-tvėrimo* schemai ir gausiái jo konkrečių vaizdinių aibei, kaip atvértos uolos ir paimti lobiai, atidaryti tvartai ir paleisti gyvuliai, sugriautos užtvankos ir paleisi lietis vandenys bei kt.

Šia dingstimi galima būtų pateikti dar vieną įdomų sutapimą. Žymus XX a. antrosios pusės rusų kalbininkas, slavų kalbų etimologinio žodyno sudarytojas Olegas Trubačiovas, kalbėdamas apie mūsų jau aptartą[79] lietuvių veiksmažodžio *leisti* etimologinį ryšį su *lieti*, teigia, jog netgi pats veiksmažodis *lieti* pradžioje reiškęs būtent ‘leisti’, jį taikant skysčiams reiškęs ‘leisti tekėti’ ir tik taip galiausiai įgavęs reikšmę ‘lieti’; indoeuropiečių prokalbėje buvę du skysčio tekinimą žymėję veiksmažodžiai, iš kurių lietuvių kalboje kilo *lieti* ir *pilti*: pastarasis žymėjęs tekinimą į vidų, į uždarą talpą, su-tekinimą, pri-tekinimą, pri-pildymą (iš jo radosi būdvardis *pilnas*), o *lieti* – tekinimą iš vidaus, iš uždaros talpos laukan, iš-tekinimą, atliekamą skystį paleidus laisvai tekėti[80]. Nesunku pastebėti, jog šiedu veiksmažodžiai atitinka mūsų ištisai nagrinėjamą abstrakčią *sutvėrimo–ištvėrimo* priešpriešą. Savo ruožtu veiksmažodžių *pilti* ir *lieti* porai antrina atitinkamų šaknų daiktavardžių pora *pilis* ir *laisvė*. Iš istorinių šios poros asociacijų galima būtų pažymėti, jog neprieinamos pilys ir neįveikiamos tvirtovės gyvenime būdingai virsta kalėjimais.

Psichologiškai tai būtų galima paaiškinti jungistės Marijos Luizos fon Franc žodžiais: „Dėl paties savo veiklos pobūdžio sąmonė turi nelemtą polinkį stingti (*solidify*), tvirtinti (*affirm*) ir taip pratęsti save – tokia turi būti jos esmė, kad ji išvis veiktų, – tačiau kaip tik dėl to nuolat atmetama visa, kas iracionalu, pirmapradiška, nepageidaujama. Užtat jai reikalinga priešinga pasąmoninė funkcija, kuri kaskart pralaužtų kolektyvinės sąmonės įtvirtinimus (*consolidation*) ir taip palaikytų atdaras duris naujų kūrybinių turinių įtėkmei.“[81]

Dėl atitinkamos dvasinės vaizdinio sampratos verta atsižvelgti į mums jau pažįstamo tibetiečio budisto Sogjelio Rinpočės palyginimą: „Įsivaizduokite, jog gyvenate name ant kalno [„pilyje“],

74 Елизаренкова 1999: 212 ir 199.
75 BsLPĮ IV: 231, Nr. 118.
76 Balys 1998: 64, 66, Nr. 645, 670, žr. 637, 671 ir kt.
77 ŠmLTT: 1417, Nr. 23405.
78 ŠmLPT IV: 432, Nr. 45.3; žr. StrBV: 637.
79 Razauskas 2014: 9–10.
80 ЭССЯ XV: 159.
81 Franz 1972: 64.

kuris yra viso pasaulio viršūnė. Staiga visa namo konstrukcija, ribojusi jūsų regėjimo lauką, sugriūva, ir dabar galite matyti viską aplinkui.“[82] Pasak M. Eliadės: „Tai reiškia, kad peržengti žmogiškąjį sąlygotumą, vaizdžiai tariant, yra tas pat, kas sugriauti namus – tą savo asmeninį kosmosą, kuriame pasirinkome gyventi. Kiekvienas nuolatinis būstas, kuriame įsikūrėme, filosofinėje plotmėje prilygsta prisiimtai atitinkamai egzistencinei būsenai. O praplėšto stogo įvaizdis reiškia, jog mes atmetėme bet kokią ‘būseną’, jog mes apsisprendėme nebeįsikurti pasaulyje, apsisprendėme visiškai laisvei, kuri, sulig indiškąja mintimi, reiškia bet kokio sąlygoto pasaulio atmetimą.“[83] Nes simboliškai išties, Gastono Bašliaro pritarimu, „namas yra sielos būsena“[84].

Vaizdinys turi ryškų soteriologinį atspalvį, atsižvelgiant į Budos žodžius („Dhamapada“ XI.5): „Iš kaulų surėsta šita tvirtovė (arba pilis), mėsa ir krauju apdrėbta.“[85] Ir toliau (XI.8–9): „Daug kartų gimdamas klajojau po samsarą, ieškodamas, kas stato būstą šį, bet neradau; kančia tie nesibaigiantys gimimai. Bet štai, statytojau, aš pagaliau tave matau! Nebesuręsi naujo būsto! Sulaužytos jau visos tavo gegnės, šelmuo sutriuškintas – į nušvitimą sutelkta mintis sutramdė troškimus!“[86] Ir kone pažodžiui kartodamas Budą gnostinėje Tomo evangelijoje (71) grasina Kristus: „Aš sugriausiu [šį] namą, ir niekas neįstengs jo [at] statyti.“[87] Panašiai gnostinėje Jokūbo apokalipsėje: „Aš sugriausiu šituos [namus].“[88]

* * *

Iš-tvėrimą galiausiai mena ir pats griovimas, griovimo veiksmas (plg. sutampančias reikšmes *iš-tverti* ‘išardyti ką įtvirtintą, įtaisytą’ ir *griauti* ‘versti, ardyti’[89]), savaime ir iš pagrindų būdingas Perkūnui. Kitaip tariant, Perkūnas ne tik griauna pilis bei kitus statinius, bet apskritai griauna.

Bene pirmasis (ar tik ne vienintelis?) iš tyrinėtojų tai pastebėjo Andrius Botyrius, 1871 m. rusiškai išleistame savo „Pasakojime apie lietuvių griaustinį Perkūną“ rašęs: „Perkūnas pirmučiausia yra trenkiantis, skaldantis, triuškinantis“, ir „liaudyje išliko daug įrodymų, kad Perkūnas buvo įsivaizduojamas kaip griovėjas, jų galime rasti kiekviename žingsnyje“; apskritai „visose tautose Perkūnas, nesvarbu, kokiais vardais vadinamas, yra griovėjas“; „Taigi Perkūnas pirmiausia neišsilavinusių paprastų žmonių akyse yra rūstus griovėjas ir baisūnas; tai matyti ir iš žodžio, nusakančio jo atliekamą veiksmą: lietuvių *griauja* ‘griauna, naikina’.“[90]

Taigi Perkūno savybė griauti, Perkūno griaunamoji prigimtis šaknija pačioje kalboje – ją išduoda veiksmažodžiai *1 griáuti* (*griáuna*, *griáuja; grióvė*) ‘versti, ardyti’ ir *2 griáuti* (*griáuna*, *griáuja; grióvė*) ‘griausti, trenkti’ (*Šįmet anksti griovė perkūnas* Skirsnemunė, Jurbarko r. ir pan.), kurie iš tikrųjų yra tas pats vienas veiksmažodis (dirbtinai perskirtas į du) dviem reikšmių šakomis; taip pat *1 gráuti* (*gráuja, gráuna; gróvė*) ‘griausti’ ir *2 gráuti* (*gráuja, gráuna; gróvė*) ‘griauti’ (*Išgrovė miestą* S. Stanevičius); tas pats latvių kalboje, kur veiksmažodis *graut* apima reikšmes ‘griauti’ ir ‘griausti’ (pavyzdžiui: *graut pilsētu* „griauti miestą“ ir *pērkons grauj* ‘perkūnas griaudžia’, *grāvējs* ‘griovėjas, griovikas’ ir *grāviens* ‘griausmas, perkūno trenksmas’)[91].

Perkūnas būdingai *gr(i)auja*, *gr(i)auna*, ir tik nuo to, ar posakyje veiksmažodis intranzityvus (nereikalaujantis objekto), ar tranzityvus (reikalaujantis objekto), priklauso, ar turimas omenyje griaustinis, ar kažkas griaunama. Negana to, abi reikšmės tradicijoje tyčia gretinamos ir apžaidžiamos, kaip kad mįslėje: *Juoda karvė subliovė, daug trobesių sugriovė = Perkūnija*[92], kur veiksmažodžio *griauti* reikšmė užminime viena, o įminimas nurodo kitą. Panašiai Simono Daukanto sakinyje *perkūnija su didžiu trenksmu griauti ir medžius, kūlius skaldyti, žmones perti pradėjo*[93] veiksmažodis *griauti* pirmiausia pavartotas viena reikšme, tačiau *skaldyti* iškart nurodo į antrąją.

Panašiai slavų prokalbės veiksmažodis **grъměti* ‘griausti, griaudėti’ yra vienos šaknies su **gromiti*, kuris vienose slavų kalbose reiškia ‘griausti’ (serbų-kroatų *гро̀мити*, sen. č. *hromiti* ir kt.), o kitose – ‘griauti, triuškinti, niokoti’ (ukr. *громити*, ru. *громить* ir kt.), taip pat **gromъ* ‘griausmas, griaustinis’, tačiau su priešdėliu ukr. *роз-гром*, ru. *раз-гром* – ‘sutriuškinimas, niokojimas’ (taigi ‘sugriovimas’) ir pan.[94]

82 Sogjalas 2011: 170.
83 Eliade 1992: 124.
84 Bachelard 1993: 376.
85 Dhammapada 2025: 93.
86 Dhammapada 2005: 67.
87 FICh II: 64, laužtiniai skliaustai – leidinyje; plg. NHL: 135.
88 NHL: 275, laužtiniai skliaustai – leidinyje. Plačiau žr. Razauskas 2020: 141–170.
89 LKŽ XVI: 261 ir III: 578.
90 LM I: 250–251, 252.
91 LKŽ III: 578–580, 528–529 (papildomai pavyzdžių žr. IX: 833, 834); LaLKŽ: 218; FrLEW: 168, 171; SmSEJL: 203; Derksen 2015: 187; ALEW: 413–414; KrLEV I: 309–310 ir kt.
92 Laurinkienė 2016: 19; KnsLM: 135, T 190 (nors dažnesnis įminimas yra *Naktis*).
93 DkR I: 82.
94 ЭССЯ VII: 137–138, 163–134; Derksen 2008: 190, 195; Boryś 2005: 178, 179, 186; ЧрИЭС I: 215, 220; ФсЭСРЯ I:

Prisiminkime ir mūsų jau aptartas [Razauskas 2023c: 25] Persėjo, turinčio nemažai perkūniškų bruožų, įmanomas sąsajas su veiksmažodžiu *πέρθω* ‘griauti, triuškinti, naikinti, dobti, žudyti’ (būs. l. bei aoristo kamienas *περσ-*, atitinkamai *πέρσω* ir *ἔπερσα*, epinėje kalboje *πέρσα*), dėl kurios jis būtų suprantamas kaip ‘Griovėjas’[95].

Panašiai dievo Apolono vardas gr. *Ἀπόλλων* pačių senovės graikų buvo siejamas su veiksmažodžiais *ἀπόλλυμι*, *ὄλλυμι* ‘žudyti, naikinti, griauti’[96], taigi ir jis pažodžiui buvo suprantamas kaip ‘Griovėjas’. Pavyzdžiui, Aischilo tragedijoje „Agamemnonas“, pasak Manto Adomėno, „Kasandra suvokia tikrąją Apolono vardo reikšmę jai: *ὄπολλον ὄπολλον, ἀγυιᾶτ’, ἀπόλλων ἐμός· ἀπώλεσας γὰρ οὐ μόλις τὸ δεύτερον* ‘Apolonai, Apolonai, kelių Globėjau, mano Naikintojau, juk mane antrąsyk visiškai pražudei’“[97]

Lietuvoje dar pažymėtina tranzityvinio veiksmažodžio *griáuti* intranzityvinė lytis *griūti (griũva, griũna; griùvo)*, atitinkamai *gráuti – grúti (grũva, grũna; grùvo)*, šiaip jau neturinti griausmo, griaustinio semantikos[98], tačiau irgi susijusi su Perkūno veikla kaip jos padarinys. Antai minėtame V. Krėvės-Mickevičiaus padavime apie Merkinės piliakalnį: *Kaip tik karalius apleido pilį, tuo trenkė perkūnas, ir visa pilis žemėn įgriuvo*[99].

Sąsaja perdėm būdinga, nes štai Rambyno kalno griūtis, sukelta visai ne perkūnijos, girdėjusiems vis dėlto ją priminė. Vykinto Vaitkevičiaus duomenimis: „1835 m. griūtis įvyko audringą rugsėjo 12-osios naktį, jau trečią parą pučiant pietryčių vėjui <...>. Žvejų tokiu oru prie upės nebuvo, o piemenys tolėliau, lankose, išgirdo perkūniją primenantį griausmą, ir sudundėjo žemė.“[100]

Ir pats perkūno griausmas tradicijos juk aiškinamas akmenų, uolų griūtimi danguje. Į tai yra atkreipęs dėmesį ir A. Botyrius, Perkūno kaip griovėjo dingstimi trumpai perpaskojęs mums jau pažįstamus[101] mitinius vaizdinius apie debesų uolas, vadindamas juos padavimu: „Šis padavimas, arba tikėjimas, byloja, kad griaustinį sukelia garsas, kuris atsiranda riedant akmenims. Vėlės tuos akmenis sukrauna į didžiulę krūvą, kuri griūva, o akmenys, riedėdami per dangų, sukelia tą baisų dundesį, kuris kaip griaustinis girdisi žemėje.“[102] Štai keli mūsų jau minėti tautosakos pavyzdžiai: *Griaustinio trenksmas kyla iš danguje esančių uolų, kurios pradeda griūti ir sukelia tokį bildesį* (Raseiniai); *Šventieji susipyksta ir pradeda akmenimis mėtytis. Akmenys puola* [= *griūva*] *ant dangaus grindų, ir iš to kyla griausmas. Kurie akmenys didesni, pramuša grindis ir įtrenkia* (Vilkaviškis); *Akmenis raičioja: sudeda ant stalų, tai kai pradeda raičioti, tik bildu bildu, dangus gal sugriūti* (Kazlai, Marijampolės r.)[103].

Pastarasis pavyzdys mums primena dar vieną žinomą tautosakos vaizdinį – „griūvantį dangų“. Jo sąsaja su Perkūnu irgi ne atsitiktinė, pavyzdžiui, pasakoje: *Kad ištiko perkūnija – tarytum dangus griūva*[104].

Šiuo atžvilgiu paminėtinas žinomas pasakų motyvas, sąlygiškai pavadintas „Plėšikai po medžiu“ (ATU 1653): kvailys, nešdamasis išimtas duris, ir jo protingasis brolis dviese eina per mišką, nakčiai abu įsilipa į medį, kvailys – su visomis savo durimis; po tuo medžiu netrukus susirenka plėšikai, užsikuria ugnį ir ima skaičiuoti grobį; kvailys netyčia paleidžia iš rankų savo duris, tos krisdamos baisiai tarška ir bilda, plėšikai išsigąsta ir išsilaksto, rėkdami *bėkim, dangus grūva, dangus grūva!* O plėšikų grobis, suprantama, lieka broliams; kitame pasakos variante plėšikai rėkia: *Bėkim, dangus griūva!*; arba: *Bėkim, dangus an mūs griūva!*; dar kitame kvailys užsineša medin ne duris, o akėčias, kurioms krintant, plėšikai rėkia: *Vyrai, bėkim! Dangus an mūs griūva už mūsų kaltes!*[105] Dažname variante kvailys prieš numesdamas savo nešamą griozdą, užsimano nusišlapinti, o plėšikai pamano, jog ėmė lyti, pavyzdžiui: *Ir myža tiesiog jiem in katilą. O tie žmogžudžiai, pakišę rankas, sako: „Tai šiandie šiltu lyja.*“[106] Ši „atmosferinė“ įvykių interpretacija pasakoje nurodo čia esant parodijuojamą perkūniją, o krintantis iš medžio tarškantis ir dundantis griozdas kaip tik atstoja *griaustinį*, kuris ir pavadinamas „griūvančiu dangumi“.

Užtat ir laume norint atsikratyti, reikia sušukti: *Dangus griūva!*[107]

Dangus griūva ir žinomoje gyvulinėje pasakoje (ATU 20C) apie katinėlį, ant kurio užkrito

455–456, 460 ir kt.

95 FrGEW II: 517 (žr. 512); palaiko R. Greivsas (Грейвс 1999 I: 29, žr. 412); su klaustuku Onians 2000: 114, išn. 5; žr. ДГРС: 1285.

96 West 2007: 129, 324–325.

97 Įvade į „Platono „Kratilą“ (Platonas 1996: 34).

98 LKŽ III: 622–625, 680.

99 TŽ III: 325, Nr. III.

100 Vaitkevičius 2023: 13.

101 Razauskas 2024b: 47–50.

102 LM I: 254.

103 Balys 1998: 55, 56, Nr. 473, 483, 497.d.

104 LTsR: 341.

105 BsLPĮ III: 145–146, Nr. 72; 263–264, Nr. 119; IV: 185, Nr. 94; 454, Nr. 211.

106 BsLPĮ III: 263–264, Nr. 119.

107 Судник, Цивьян 1980: 265.

kopūsto lapas[108]. Neskubėkime lengvabūdiškai šaipytis – mūsų jau užsimintoje pasakoje „Nulemta mirtis“ (ATU 934) apie vaikui „laimių“ lemtą likimą po kelerių metų būti užmuštam perkūno, su tuo vėlgi susijęs kopūsto lapas: *Tėvs, tiems metams artinantis, pamūrijęs akmenų mūrą labai storą ir tvirtą ir, tos nulemtosės dienos sulaukęs, norėjo savo sūnų uždaryti į tą mūrą, bet sūnus ant tos dienos nubėgęs į kopūstų daržą ir po kopūstlapiu pasislėpęs. Tą dieną užėjęs juoddebesis su žaibais, ir perkūnas spyręs į tą mūrą ir sutrupinęs, o tas vaikelis gyvs palikęs*.[109] Taigi Perkūnas nesunkiai sugriauna žemišką mūrą, o vaiką išgelbsti „kopūsto lapas“ – dangus? Jei taip, tai pasistengus čia būtų galima įžvelgti ir dvasinį pamokymą: nesikliauk žemiškais įtvirtinimais, žemiškais gudravimais, nuo lemties jie tavęs neišgelbės – nuo lemties gali išgelbėti tik jai nepavaldus „dangus“.

* * *

Dar paminėtini atvejai, kai Perkūnas nutylimas, o griauna srautas, srovė, tėkmė, ypač būdinga pavasariui (o ją, kaip mes jau žinome, vis dėlto paleido lietis Perkūnas). Kaip kad senovės šumerų epe minimas „viską griaunantis srautas, suardantis kalnus, uolynus“[110].

Lietuvoje dėl to prisimintina Vinco Mykolaičio-Putino eilėraščio „Šitą pavasarį“ ištrauka:

Išeisiu, sakau, tą ankstyvą pavasario rytą
.....
Kur mėlynos vilnys kalnelių viršūnėm sruvena,
Varpai sidabriniai padangėj skardena –
Ir viską, kas juoda, ir viską, kas sena,
Sutirpdo, suskaldo, naikina ir griauna,
O kelia ir ugdo, kas nauja ir jauna.[111]

Pavasarį mena ir griaunamos ledo užtvaros vėlgi Putino eilutėse:

Ir, nugriovę ledo užtvaras ir kliūtis,
Apvaisino jauną žemę audrų liūtys.[112]

„Audrų liūtys“ čia juolab aiškiai mena perkūnijas, taigi – Perkūną.

Vaizdiniai, suprantama, turi atitinkamą perkeltinę dvasinę prasmę, dėl kurios jie poezijoje ir pasitelkiami, kartais šią dvasinę prasmę dargi papildomai pabrėžiant, kaip Jono Aisčio:

Dėl to, lyg Nemunas prieš varant ledą,
Ramiai tikėdama sukaupk jėgas –
Ateis diena, ir tu atgausi žadą,
Ir tavo galios priešas nusigąs...
Ateis diena – patvinsi, neši, griausi
Ir visą dumblą šluosi į krantus.[113]

Tada

Eini, lyg užtvankas išvertę
Įtūžę srovės vandenų,
Ir šluoji visa, kas neverta,
Ir rauni viską iš šaknų...[114]

Pažymėtinas anaiptol ne neigiamas, o perdėm teigiamas paties griovimo bei griūties vertinimas, nes kaip tik sugriovus *už-tvaras*, *pasi-lieja* srovė, galinti atnešti *laisvę* ir *laimę*[115]. Vaizdinys turi itin stiprų savaiminį jausminį užtaisą, nepriklausomą nuo politinių aplinkybių, kuriose jis panaudojamas, ir kaip tik dėl to, beje, visuomet turi „dvigubą dugną“. Kaip kad, pavyzdžiui, V. Mykolaičio-Putino 1940-aisiais „sukilusi tauta“, kuri

Triukšmauja ir gaudžia
Kaip užtvankas griaunančios srovės,
Ištroškusios laisvės, teisybės,
Šviesos ir gerovės.[116]

Prisimintinas ir Jono Mačio-Kėkšto (1867–1902) posmas: *Džiaukis džiaukis, žmogau menkas! Tegul n'ima tavę baimė, kad jau griūva anas tvankas, kad jau tvinsta tavip laimė*[117].

Dar vienas būdingas laisvės įvaizdis – griaunama, griūvanti siena, kur toji siena, viena vertus, gali būti suvokiama kaip užtvara, savotiška „užtvanka“, sulaikanti ir stabdanti tam tikrą „tėkmę“ ar „srovę“, o antra vertus, primena jau aptartą būties erdvę ribojusio ir todėl griaunamo namo metaforą. Šia dingstimi paminėtinas Maironio posmas:

Vyrai lietuviai, auštančią dieną
Mūsų nors sūnūs visgi išvys!
Griaukime amžiais užverstą sieną,
Norint gailėtųs jos beprotys![118]

Palyginimui, kinų Dao dvasinis „supratimas ateina paprasčiausiai nuvertus sienas, sugriovus klaidingą įsivaizdavimą, kad esama kažko, kas mus skiria nuo Dao. Kai sienos nuverstos, Dao persmelkia mus. Mes esame Dao“[119].

108 Balys 1948: 11–12, Nr. 1; BsLPĮ I: 223–224, Nr. 96; II: 410–411, Nr. 197; LTs III: 106–107, Nr. 34 ir kt.
109 BsLP II: 343, Nr. IX.7; VlLD: 28.
110 SRP: 67.
111 Mykolaitis-Putinas 1990: 129.
112 Mykolaitis-Putinas 1989: 348.
113 Aistis 1988: 232.
114 Aistis 1988: 243.
115 Razauskas 2014: 9–10.
116 Mykolaitis-Putinas 1990: 9.
117 LKŽ XVII: 212, 213.
118 Maironis 1988: 107.
119 Ming-Dao 2000: 301.

Iš pastarųjų laikų politinės, socialinės, kultūrinės ir dvasinės tikrovės įvykių, žimoma, paminėtina Pinkfloidų (*Pink Floyd*) daina „Siena“ (*The Wall*), ištisõs minios balsu griaudėte griaudėjusi griaunant Berlyno sieną – beje, mūrą, cemento luitą, esmiškai uolą. Nepražiospokime ir to, kad anglų kalbos žodis *wall* ‘siena’ (pirmiausia, beje, ‘miesto siena’ ar ‘pilies aptvaras’) drauge su kitų germanų kalbų atitikmenimis, kilusiais iš lo. *vallum* ‘pylimas su stačiatvore’ (kone stačiai „pilis“), galiausiai yra bendrašaknis su lie. *uola*[120].

Toks štai dar vienas mitinio dangiškojo „pilių griovėjo“ apsireiškimas žemiškoje istorijoje.

NELIETUVIŠKA ASMENVARDŽIŲ RAŠYBA

Bašliaras, Gastonas = Gaston Bachelard
Eliadė, Mirčia = Mircea Eliade
Franc, Marija Luiza, fon = Marie-Louise von Franz
Grauduonis, Janis = Jānis Graudonis
Greivsas, Robertas = Robert Graves
Jelizarenkova, Tatjana = Татьяна Яковлевна Елизаренкова
Jucevičius, Liudvikas Adomas = Ludwik Adam Juciewicz
Mugurèvičius, Evaldas = Ēvalds Mugurēvičs
Openheimas, Leo = A. Leo Oppenheim
Patai, Rafaelis = Raphael Patai
Rau, Vilhelmas = Wilhelm Rau
Sičinskis, Vladislovas = Władisław Sićiński
Sogjelis Rinpočė = ang. Sogyal Rinpoche
Šraderis, Otas = F. Otto Schrader
Tymė, Paulis = Paul Thieme
Trubačiovas, Olegas = Олег Николаевич Трубачев
Vestas, Mártinas Ličfyldas = Martin Litchfield West
Vyleris, Robertas Mortimeras = Robert E. Mortimer Wheeler
Zahorskis, Vladislovas = Władysław Zahorski

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Aistis 1988 = Jonas Aistis. *Katarsis*. Vilnius: Vaga, 1988.

ALEW = *Altlitauisches etymologisches Wörterbuch*, Version 1.1. Unter der Leitung von Wolfgang Hock und der Mitarbeit von Elvira-Julia Bukevičiūtė und Christiane Schiller. Berlin: Humboldt-Universität zu Berlin.

AnIT = *Latviešu tautas teikas: Izcelšanās teikas: Izlase*. Sast. Alma Ancelāne. Rīga: Zinātne, 1991.

AnVT = *Latviešu tautas teikas: Vēsturiskās teikas: Izlase*. Sast. A. Ancelāne. Rīga: Zinātne, 1988.

Bachelard 1993 = Gaston Bachelard. *Svajonių džiaugsmas*. Vilnius: Vaga, 1993.

Balys 1948 = Jonas Balys. *Lietuvių tautosakos skaitymai*, I. Tübingen: Patria, 1948.

Balys 1949 = *Istoriniai padavimai*. Spaudai paruošė Dr. Jonas Balys. Chicago: Lietuvių katalikų spaudos draugija, 1949.

Balys 1998 = Jonas Balys. *Raštai*, I. Parengė Rita Repšienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.

BkEDG = *Etymological Dictionary of Greek*, by Robert Beekes with the assistance of Lucian van Beek, I–II. Leiden–Boston: Brill, 2010 (puslapių numeravimas ištisinis).

Boryś 2005 = Wiesław Boryś. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo literackie, 2005.

BsJK = *Juodoji knyga*. Surinko Jonas Basanavičius. Parengė Kostas Aleksynas, Leonardas Sauka. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004.

BsLP II = *Lietuviškos pasakos*, II. Surinko Jonas Basanavičius. Parengė K. Aleksynas. Vilnius: Vaga, 2003.

BsLPĮ I–IV = *Lietuviškos pasakos įvairios*, I–IV. Surinko Jonas Basanavičius. Parengė K. Aleksynas. Vilnius: Vaga, 1993–1998.

BsOPS = *Ožkabalių pasakos ir sakmės*. Surinko Jonas Basanavičius. Parengė K. Aleksynas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001.

BsRR = Jonas Basanavičius. *Rinktiniai raštai*. Paruošė D. Krištopaitė. Vilnius: Vaga, 1970.

Buck 1949 = Carl Darling Buck. *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages*. Chicago: The University of Chicago Press, 1949.

BūgaR I–III = Kazimieras Būga. *Rinktiniai raštai*, I–III. Sudarė Z. Zinkevičius. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958–1962.

Demeter 1993 = Tekla Demeter. *Germanų ir keltų sakmės bei legendos*. Vilnius: Mintis, 1993.

Derksen 2008 = Rick Derksen. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden–Boston: Brill, 2008.

Derksen 2015 = Rick Derksen. *Etymological Dictionary of the Baltic Inherited Lexicon*. Leiden–Boston: Brill, 2015.

Dhammapada 2025 = *Dhammapada: Mokymo pėdos*. Iš pali kalbos vertė, įvadą ir paaiškinimus rašė Audrius Beinorius. Vilnius: Sofoklis, 2025.

DkR I = Simonas Daukantas. *Raštai*, I. Sudarė V. Merkys. Vilnius: Vaga, 1976.

EIEC = *Encyclopedia of Indo-European Culture*. Editors J. P. Mallory, D. Q. Adams. London–Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers, 1997.

Eliade 1978 = Mircea Eliade. *A History of Religious Ideas*, I: *From the Stone Age to the Eleusinian Mysteries*. Chicago: The University of Chicago Press, 1978.

Eliade 1992 = Mircea Eliade. *Symbolism, the Sacred, and the Arts*. New York: Continuum, 1992.

FICh II = *Filosofijos istorijos chrestomatija*, II: *Viduramžiai*. Sudarė Bronius Genzelis. Vilnius: Mintis, 1980.

Franz 1972 = Marie-Louise von Franz. *Patterns of Creativity Mirrored in Creation Myths*. Zürich: Spring Publications, 1972.

FrGEW II = Hjalmar Frisk. *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, II. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1970.

FrLEW = Ernst Fraenkel. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, I–II. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag–Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1962–1965. (Puslapių numeravimas ištisinis.)

Gimbutienė 1985 = Marija Gimbutienė. *Baltai priešistoriniais laikais: Etnogenezė, materialinė kultūra ir mitologija*. Vilnius: Mokslas, 1985.

Graves, Patai 2005 = Robert Graves, Raphael Patai. *Hebrew Myths: The Book of Genesis*. Manchester: Carcanet Press, 2005 (1Cassell and Co., 1963).

Homeras 1964 = Homeras. *Odisėja*. Vertė Jeronimas Ralys. Vilnius: Vaga, 1964.

Jucevičius 1959 = Liudvikas Adomas Jucevičius. *Raštai*. Redakcinė komisija: J. Lebedys, M. Lukšienė, Z. Slaviūnas. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1959.

Jurginis 1976 = Juozas Jurginis. *Pagonybės ir krikščionybės santykiai Lietuvoje*. Vilnius: Mintis, 1976.

120 Klein 2003: 820; OEE: 532 ir toliau žr. Razauskas 2023b: 17–18.

Kerbelytė 1970 = Bronislava Kerbelytė. *Lietuvių liaudies padavimai*. Vilnius: Vaga, 1970.

Klein 2003 = Ernest Klein. *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*. Amsterdam etc.: Elsevier, 2003.

Kluge 1999 = Friedrich Kluge. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. 23, erweiterte Auflage bearbeited von Elmar Seebold. Berlin–New York, 1999.

KnsLM = *Lietuvių mįslės: Rinktinė*. Sudarė ir parengė Aelita Kensminienė. Vilnius: Lietuvių litratūros ir tautosakos institutas, 2018.

KrbKMG = *Kai milžinai gyveno: Padavimai apie miestus, ežerus, kalnus, akmenis*. Parengė Bronislava Kerbelytė. Vilnius: Vaga, 1983.

KrbŽA = *Žemės atmintis: Lietuvių liaudies padavimai*. Parengė Bronislava Kerbelytė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1999.

KrLEV I = Konstantīns Karulis. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, I. Rīga: Avots, 1992.

LaLKŽ = *Latvių–lietuvių kalbų žodynas*. Sudarė Alvydas Butkus. Kaunas: Aesti, 2003.

LaPDŽ = *Latvių pasakos: Deimanto žirgas*. Iš latvių kalbos vertė Vytautas Martišius. Vilnius: Vaga, 1979.

Laurinkienė 1996 = Nijolė Laurinkienė. *Senovės lietuvių dievas Perkūnas: kalboje, tautosakoje, istoriniuose šaltiniuose*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996.

Laurinkienė 2016 = N. Laurinkienė. Dangus senojoje baltų pasaulėvokoje. *Tautosakos darbai*, t. 52. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016.

LKŽ I–XX = *Lietuvių kalbos žodynas*, I–XX. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 1956–2002.

LM I = *Lietuvių mitologija*, I. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mintis, 1995.

LMD = Lietuvių mokslo draugijos rankraščiai Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne.

LTR = Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštynas.

LTs III = *Lietuvių tautosaka*, III: *Pasakos*. Paruošė L. Sauka, A. Seselskytė. Vilnius: Mintis, 1965.

LTs IV = *Lietuvių tautosaka*, IV: *Pasakos, sakmės, pasakojimai, oracijos*. Medžiagą paruošė: L. Sauka, A. Seselskytė, N. Vėlius, K. Viščinis. Vilnius: Mintis, 1967.

LTsR = *Lietuvių tautosakos rinktinė*. Paruošė Amb. Jonynas ir kiti. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1954.

Maironis 1988 = Maironis. *Lyrika*. Vilnius: Vaga, 1988.

Mykolaitis-Putinas 1989 = Vincas Mykolaitis-Putinas. *Raštai*, I: *Poezija*. Vilnius: Vaga, 1989.

Mykolaitis-Putinas 1990 = V. Mykolaitis-Putinas. *Raštai*, II: *Poezija*. Vilnius: Vaga, 1990.

Ming-Dao 2000 = Deng Ming-Dao. *365 Dao įžvalgos kasdienai*. Kaunas: Trigrama, 2000.

Mironas 1969 = Ričardas Mironas. Kas yra Vėdai. *Problemos*, t. 3. Vilnius: Mokslas, 1969.

Monier-Williams 1899 = *A Sanskrit-English Dictionary, etymologically and philologically arranged, with special reference to cognate Indo-European languages by Sir. Monier Monier-Williams*. New edition, greatly enlarged and improved with the collaboration of professor E. Leumann, professor C. Cappeller, and other scholars. Delhi: Motilal Banarsidass, 1999 (1Oxford University Press, 1899).

MrhEWA II = Manfred Mayrhofer. *Etymologisches Wörterbuch des Altindischen*, II. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1996.

MrhKEWA II = Manfred Mayrhofer. *Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen*, II. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1963.

MT II, VII = *Mūsų tautosaka*, II. Red. prof. Krėvė-Mickevičius. Kaunas, 1930, 1933.

NHL = *The Nag Hammadi Libraty in English*. Translated and introduced by members of the Coptic Gnostic Library Project of the Institute for Antiquity and Christianity, Claremont, California, general editor James M. Robinson. Third, completely revised edition. San Francisco: Harper Collins Publishing, 1990.

OEE = *The Concise Oxford Dictionary of English Etymology*. Edited by T. F. Hoad. Oxford: Oxford University Press, 2003.

Onians 2000 = Richard Broxton Onians. *The Origins of European Thought about the Body, the Mind, the Soul, the World, Time, and Fate: New Interpretation of Greek, Roman and kindred evidence also of some basic Jewish and Christian beliefs*. UK: Cambridge University Press, 2000.

Oppenheim 1977 = Oppenheim, A. Leo. *Ancient Mesopotamia: Portrait of a Dead Civilization*. Chicago & London: The University of Chicago Press, 1964, 1977.

Pfeifer 2004 = *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*. Erarbeitet unter der Leitung von Wolfgang Pfeifer. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2004.

PkIEW = Julius Pokorny. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, I. Bern–München: Francke Verlag, 1959.

PKT I–II = *Iš Panevėžio krašto tautosakos*, I–II. Sud. Eugenijus Urbonas. Panevėžys: UAB „Panevėžio sp.“, 2003–2006.

Platonas 1996 = Platonas. *Kratilas*. Graikišką tekstą parengė, vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Mantas Adomėnas. Vilnius: Aidai, 1996.

Razauskas 2014 = Dainius Razauskas. Lietuviškoji laimės samprata. *Liaudies kultūra*, 2014, Nr. 3.

Razauskas 2022 = D. Razauskas. Pasaulio gardas: Aptverto pasaulio vaizdinys germanų mitologijoje ir jo baltiški atspindžiai. *Sovijus*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2022, t. 10, Nr. 1.

Razauskas 2023a = D. Razauskas. Pavirsti akmeniu. *Būdas*, 2023, Nr. 3.

Razauskas 2023b = D. Razauskas. Iš (po) uolos pasilieja versmė. *Būdas*, 2023, Nr. 6.

Razauskas 2023c = D. Razauskas. Perkūno žirgas ir Pegasas: Lyginamasis (komparatyvinis) tyrimas. *Sovijus*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2023, t. 11, Nr. 2.

Razauskas 2024a = D. Razauskas. Lazda sudavus iš uolos pasilieja versmė. *Būdas*, 2024, Nr. 2.

Razauskas 2024b = D. Razauskas. Dangaus akmenys, uolos ir kalnai. *Būdas*, 2024, Nr. 6.

Razauskas 2025 = D. Razauskas. Turtas ir priteklius: „Mitologinės ekonomikos“ metmenys. *Būdas*, 2025, Nr. 4.

Razauskas 2026a = D. Razauskas. Paleistos kaimenės: Pavasarinio gyvulių išginimo papročio mitinė prasmė. *Būdas*, 2026, Nr. 1.

Razauskas 2026b = D. Razauskas. Atidaryta žemė, paleisti želmenys: Jurginių vaizdiniai ir jų mitinė prasmė. *Būdas*, 2026, Nr. 2.

Sabaliauskas 1990 = Algirdas Sabaliauskas. *Lietuvių kalbos leksika*. Vilnius: Mokslas, 1990.

Smoczyński 2006 = Wojciech Smoczyński. *Laringalų teorija ir lietuvių kalba*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2006.

SmSEJL = W. Smoczyński. *Słownik etymologyczny języka litewskiego*. Wilno: Uniwersytet Wileński, 2007.

Sogjalas 2011 = Sogjalas Rinpočė. *Tibetiečių gyvenimo ir mirties knyga*. Kaunas: Mijalba, 2011.

SRP = *Pasaulinės literatūros biblioteka: Senovės Rytų poezija*. Vilnius: Vaga, 1991.

StrBV = Kārlis Straubergs. *Latviešu buŗamie vārdi*, I–II. Rīgā: Latviešu folkloras krātuves izdevums, 1939–1941. (Puslapių numeravimas ištisinis.)

ŠmLPT III, IV, V, XIII = *Latviešu pasakas un teikas*, III, IV, V, XIII. Pēc Anša Lercha-Puškaiša un citiem avotiem sakopojis un rediģējis prof. P. Šmits. Rīgā: Valtera un Rapas akciju sabiedrības izdevums, 1927, 1927, 1929, 1936.

ŠmLTT = *Latviešu tautas ticējumi*, I–II. Sakrājis un sakārtojis Prof. P. Šmits. Rīgā: Latviešu folkloras krātuves izdevums, 1940–1941. (Puslapių ir tekstų numeravimas ištisinis.)

Tacitas 1972 = Publijus Kornelijus Tacitas. *Rinktiniai raštai*. Iš lotynų kalbos vertė Dalia Dilytė, Janina Mažiulienė. Vilnius: Vaga, 1972.

TŽ III, IV = *Tauta ir žodis*, III, IV. Red. prof. V. Krėvė-Mickevičius. Kaunas, 1925, 1926.

UKP = *Utenos krašto padavimai*. Parengė Leonora Buičenkienė, konsultavo Bronislava Kerbelytė. Utena: Leido Leonora Buičenkienė, 1996.

Vaitkevičius 2001 = Vykintas Vaitkevičius. Gyvensenos ypatumai prie Raigardo (pasaulėžiūrinis aspektas); Pasakojamoji tautosaka apie Raigardą ir apylinkes. *Ar tikrai Raigardas prasmego? Kompleksinių tyrimų duomenys*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001.

Vaitkevičius 2003 = V. Vaitkevičius. *Alkai: baltų šventviečių studija*. Vilnius: Diemedis, 2003.

Vaitkevičius 2023 = V. Vaitkevičius. Rambyno šventvietės griūtis. *Būdas*, 2023, Nr. 2.

West 2007 = Martin Litchfield West. *Indo-European Poetry and Myth*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

VlEMD = *Ežeras and milžino delno: Lietuvių liaudies padavimai*. Parengė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mintis, 1995.

VlLD = *Laumių dovanos: Lietuvių mitologinės sakmės*. Paruošė N. Vėlius. Vilnius: Vaga, 1979.

VP = *Vilniaus padavimai*. Sekdamas d-ru Zahorskiu parašė P. Vingis. Vilnius: Mintis, 1991 (ı1931).

Zabiela 1995 = Gintautas Zabiela. *Lietuvos medinės pilys*. Vilnius: Diemedis, 1995.

Zanotti 1990 = David G. Zanotti. The Kurgan Model of Proto-Indo-European Expansion: a Review and Revision. *Orpheus: Journal of Indo-European, Palaeo-Balkan and Thracian Studies*. Editor-in-Chief Ican Mazarov. Sofia: Nagard, 1990.

Граудонис 1985 = Янис Граудонис. Строительство на территории культуры штрихованной керамики. *Проблемы этногенеза и этнической истории балтов*. Вильнюс: Мокслас, 1985.

Грейвс 1999 I = Роберт Грейвс. *Мифы древней Греции*, I. Под редакцией и с предисловием А. Тахо-Годи. Москва: Прогресс-Традиция, 1999.

ДГРС = *Древнегреческо-русский словарь*, I–II. Составил И. Х. Дворецкий. Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1958. (Puslapių numeravimas ištisinis.)

Елизаренкова 1999 = Татьяна Яковлевна Елизаренкова. *Слова и вещи в Ригведе*. Москва: Восточная литература, 1999.

Иванов, Топоров 1974 = Вячеслав Всеволодович Иванов, Владимир Николаевич Топоров. *Исследования в области славянских древностей*. Москва: Наука, 1974.

ЛіП = *Беларуская народная творчасць: Легенды і паданні*. Складальнікі: М. Я. Грынблат, А. І. Гурскі. 2-е выданне, дапоўненае і дапрацаванае. Мінск: Беларуская навука, 2005.

Ригведа 1989 = *Ригведа*, I: *Мандалы I–IV*. Издание подготовила Т. Я. Елизаренкова. Москва: Наука, 1989.

Судник, Цивьян 1980 = Тамара Михайловна Судник, Татьяна Владимировна Цивьян. К реконструкции одного мифологического текста в балто-славянской перспективе. *Структура текста*. Москва: Наука, 1980.

ФсЭСРЯ I = Макс Фасмер. *Этимологический словарь русского языка*, I. Перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева. Санкт-Петербург: Азбука, 1996.

ЧрИЭС I = Павел Яковлевич Черных. *Историко-этимологический словарь современного русского языка*, I. Москва: Русский язык, 1999.

ЭССЯ V, VII, XV = *Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд*, V, VII, XV. Под редакцией О. Н. Трубачева. Москва: Наука, 1978, 1980, 1988.

DESTROYER OF CASTLES

Dainius RAZAUSKAS

The author has already published a series of articles on the opposition between coagulation and solution in mythology, one aspect of which is stagnation (standing, stagnant, "dead" water) versus flow (flowing, streaming, "living" water). This broad theme also pertains to mythical images of the spring, fount, or stream obstructed or banked up by a stone or rock (the stone itself being an image of final coagulation, stagnation, stiffness) and, in its turn, of the overthrown, demolished, or split-apart rock and the stream launched out from (or below) it. In mythology, the Devil or the serpent-dragon usually carries out and impersonates the obstruction, while the Thunder-God, its worst enemy, carries out the demolition. However, in actual texts, these mythical figures often appear as various agents, such as animals, anthropomorphic beings, or humans. And the image itself must not be interpreted literally — indeed, it is polysemantic and "abstract." For instance, the obstructed and released flow can stand for wealth, and the serpent-dragon damming up water, for a treasure-guarding dragon; or the flow released from the rock can stand for the livestock released from the cattle-shed, usually in spring, on St. George's day; or the earth stiffened into "rock" in winter and again, on St. George's day, opened, sprouts and dew released, etc.

This time, another "allomorph" of the split-apart rock by the thunder-god is under consideration, that is, the broken-open fortress, demolished stronghold, or destroyed castle. Firstly, the close affinity between the castle and the rock is considered; then the epithet of the Vedic thunder-god Indra *puraṁdará* "destroyer of castles" is discussed and the proposition its origin being real historical events, i.e. the cities of Indus valley destroyed by the invaders Vedic Aryans; then, by presenting the Lithuanian and Latvian data on thunder-god Perkūnas destroying the "castles" of his antagonist demon velnias, this historical hypothesis is finally refuted: the origin of the motif of the thunder-god destroying castles is certainly mythological (directly connected with the already mentioned images of the destroyed-by-him obstructing rocks of his antagonist), yet being mythological, the motif can be projected into historical events as even in quasi-historical folk legends, some examples of which are also presented in the article. Finally, the article notes the complete destruction of the Lithuanian Perkūnas and mentions the related image of the "crumbling sky", concluding with the general concept of positively valued destruction.

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
Antakalnio g. 6, LT-10308, Vilnius
E. paštas: dainius.razauskas@lnkc.lt